NIJOLĖ ČEPIENĖ
Lietuvių kalbos institutas

Mokslinių tyrimų kryptys: leksikologija, skoliniai,
germanizmai, leksikografija, etimologija, kalbos istorija, raštija.

DOI

RELIGINĖ, MITOLOGINĖ LEKSIKA: SKOLINIAI IŠ GERMANŲ KALBŲ

Religious, mythological vocabulary: loanwords
from Germanic languages

ANOTACIJA

Straipsnyje nagrinėjama religijos ir mitologijos teminių grupių germanų kalbų kilmės leksika semantikos ir kilmės aspektais. Skoliniai suskirstyti į septynis pogrupius: bažnyčios pastatų ir jų dalių, administracijos, aplinkos; bažnyčios vidaus įrangos, vietų joje; apeigų reikmenų, bažnyčios daiktų; švenčių, apeigų; bažnytinės veiklos, knygų, muzikos instrumentų; asmenų pavadinimai; mitologinė leksika, antgamtinių būtybių pavadinimai. Nustatytas germanizmo pamatinis žodis, iš kurio jis kilo, nurodoma skolinio pirminė kilmė. Duodama kitų kalbų atitikmenų. Šalia pateikiamas leksemų fiksavimas raštijoje nuo XVI a. ir vartojimas gyvojoje kalboje, tarmėse. Aptariama skolinių chronologija. Išaiškinta, kad lietuvių *olà* vartojamas ne tik reikšme 'žvėrelių ar paukščių urvas, landa', kaip pateikiama LKŽe, bet Bretkūno Biblijoje jis užfiksuotas dar reikšme 'patalpa (laidoti), kripta'. Apibūdinami iš germanizmų sudaryti dariniai.

ESMINIAI ŽODŽIAI: religinė, mitologinė leksika, skoliniai, germanizmai, semantika, Prūsijos žodynai, raštija, tarmės.

ANNOTATION

The article addresses the religious and mythological vocabulary of Germanic origin from the perspective of semantics and origin. Loanwords are divided into seven sub-groups: church buildings and their parts, administration, environment; church interior, places inside it; objects used in rituals, church items; festivals, rituals; church activities, books, musical instruments; names of persons; mythological vocabulary, names of supernatural beings. The base

word of the Germanism from which it derived is established; the primary origin of the loanword is identified. Equivalents in other languages are presented. The recording of lexemes in the written language dating from the 16th century and their usage in the spoken language and dialects are also provided. The chronology of loanwords is discussed. It was found that Lithuanian *olà* is not only used in the meaning of ‘a cave, burrow of animals or birds’ as defined in the Dictionary of the Lithuanian Language but also as ‘a chamber (for burial), crypt’ according to Bretkūnas’ Bible. The formations deriving from Germanisms are described as well.

KEYWORDS: religious, mythological vocabulary, loanwords, Germanisms, semantics, dictionaries of Prussia, written language, dialects.

1. ĮVADAS

Dauguma lietuvių kalbos skolinių iš germanų kalbų, daugiausia vokiečių kalbos, yra materialiosios kultūros žodžiai. Tačiau turima ir nematerialiosios kultūros germanų kilmės ar atėjusių iš germanų kalbų žodžių, nors ir jie dažnai įvardija materialius daiktus. Religijos ir mitologijos teminės grupės skoliniai užfiksuoti jau pirmuosiuose XVI a. raštuose, daugiau Prūsijos. Medžiaga straipsniui rinkta iš lietuvių kalbos senųjų raštų, vėlesnių darbų, Prūsijos lietuvių–vokiečių ir vokiečių–lietuvių žodynų, taip pat iš gyvosios kalbos, tarminių tekstų, šnektų ir tarmių žodynų bei dabartinės bendrinės kalbos. Jame panaudota *Lietuvių kalbos žodyno* I–XX t. (LKŽ, LKŽe) ir kitų darbų medžiaga (žr. literatūros ir šaltinių sąrašą). Straipsnio tikslas – pateikti ir panagrinėti germanų kalbų kilmės religinę, mitologinę leksiką semantikos, kilmės, chronologijos aspektais, paaiškinti skolinio pirminę kilmę; nurodyti leksemų fiksavimą raštijoje ir vartojimą gyvojoje kalboje, tarmėse; pateikti iš religinės leksikos germanizmų sudarytų darinių. Darbe pateikiami germanų kalbų, daugiausia vokiečių kalbos, kilmės žodžiai, tiesiogiai patekę į lietuvių kalbą; germanų kalbų kilmės žodžiai, galėję patekti į lietuvių kalbą iš kitų kalbų tarpininkių, daugiausia slavų kalbų; ne germanų kalbų pirminės kilmės žodžiai, bet pasiskolinti iš germanų kalbų.

Naujesniuose religinės leksikos, religijos terminų tyrinėjimuose užfiksuota nedaug germanizmų. Algis Rubinas daktaro disertacijos *Lietuvių kalbos religinė leksika ir jos istorija* (2002) skyriuje *Lietuvių kalbos germanizmai* pateikė tik tris germanizmus: *kūnigas* ‘dvasininkas, klebonas’, *pōdė* ‘krikštamotė’, *agenda* ‘maldų knyga, ritualas’. Skyriuje *Lietuvių kalbos slavizmai* randami dar keli skoliniai, autoriaus manymu, atėję per vokiečių kalbą: *kardinolius*, *abtas* (*aptas*) ‘vyrų katalikų vienuolyno viršininkas’, *kapucynieris* ‘pranciškonų ordino vienuolis’, *keceris* ‘eretikas, atskalūnas’. 2012 m. Aušros Rimkutės daktaro disertacijoje *1883–1916 metų katekizmo religijos terminai* yra taip pat nedaug vokietybių: *kunigas*, *gizelis* ‘mokinys’, *podė*, pl. *podźiai* ‘krikšto tėvai’, *katgismas*

‘katekizmas’, vediniai: *kunigystė*, *kunigaikštystė*. Šio straipsnio autorė raštuose, žodynuose, tarmėse rado daugiau religinės leksikos žodžių, kilusių iš germanų kalbų, daugiausia vokiečių kalbos, ar patekusių į lietuvių kalbą iš germanų kalbų, kurie čia bus apžvelgiami. Straipsnyje taikomi diachroniniai ir sinchroniniai tyrimo metodai: lyginamasis istorinis, gretinamasis, fonetinis ir kiti, remiamasi etimologiniais žodynais, naujausiais kalbotyros darbais.

2. GERMANŲ KILMĖS RELIGINĖS, MITOLOGINĖS LEKSIKOS SEMANTIKA, KILMĖ, PAPLITIMAS IR VARTOJIMAS

Raštijoje nuo XVI a. (daugiausia Prūsijos, Mažosios Lietuvos) ir tarmėse užfiksuota germanų kilmės ar pasiskolinta iš germanų kalbų religinės teminės grupės leksika suskirstyta į šešis pogrupius, septintajame pateikta mitologinė leksika. Daugiausia šios teminės grupės germanizmų rasta XVII–XX a. Prūsijoje lestuose vokiečių–lietuvių ir lietuvių–vokiečių žodynuose: *Lexicon Lithuanicum*, *Clavis Germanico–Lithvana*, buvusio Karaliaučiaus archyvo rankraštiniame (vadinamame A. Krauzės) žodyne, Jokūbo Brodovskio *Lexicon Germanico–Lithvanicum et Lithvanico–Germanicum*, Pilypo Ruigio *Littauisch–Deutsches und Deutsch–Littauisches Lexicon*, Christiano Gottliebo Mielckės *Littauisch–deutsches und Deutsch–littauisches Wörter-Buch*, G. H. F. Nesselmanno *Wörterbuch der Littauischen Sprache*, Friedricho Kuršaičio *Littauisch–deutsches Wörterbuch* ir *Deutsch–littauisches Wörterbuch*, Aleksandro Kuršaičio *Lietuviškai–vokiškame žodyne*. Germanizmai nagrinėjami abėcėline tvarka. Šalia skolinio nurodomi duomenų laukai: gramatinės pažymos, reikšmės, fiksavimas šaltiniuose, paplitimas tarmėse, kilmė; pateikiami germanų kilmės pamatiniai žodžiai, iš kurių skoliniai yra kilę, aiškinama pirminė žodžio kilmė, duodama kitų Europos kalbų atitikmenų; pateikiamos kitų tyrėjų etimologijos.

1) bažnyčios pastatų ir jų dalių, administracijos, aplinkos pavadinimai, pvz.: **aptija** sf. ‘katalikų vienuolynas su jam priklausančiomis valdomis’ Lex 3a, C I 43 (orig. *Aptye*), Q 13, K I 32, Alm 27; **abtija** N 2 (*abtije*), Alm 23 < v.v.a. *abbeteie* (*eppetige*); *abbetie*; plg. v.v. *ebedie*, Pr.v. *Abtey* (Lex 3a), n.v.a. *Abtei* f. ‘abatija, vienuolynas’; s.v.a. *abbateia* iš bažn.lot. *abbātia* (Kluge 2002: 11; Lexer I 1; PaulW 11).

domskirchė sf. ‘katedros bažnyčia’ S. Dauk < n.v.a. *Domkirche* ‘t. p.’.

dreskamara sf. ‘zakristija’ B 361, 1033 (orig. *Drežkamara*), MŽ II 135, 398, N 155; **drėskamarė** sf. (1) K, Prel 56 (*drėskamare*), Alm 45, KŽ, Skr;

dryskamarė sf. LC 1885, 12 < Pr.v. *Drêskammer* ‘zakristija, kurioje saugomas bažnyčios turtas, pinigai, vertingi įrankiai’ (Fr I 150, Ziesemer II 107), v.v.a. *trêse-kamere* f. (*dresekamer, dryskamer*), s.s. *tresocamara* (Lexer II 1505; Grimm XXII 163); plg. Baltijos vok. *Drâhskammer* ‘t. p.’, v.ž. *drêskammer* ‘zakristija’ (Sehwers 1953: 28, 326); vok. *Dresekammer, tresekammer* f., *trisekammer* ‘bažnyčios išdinė, lobynas; archyvas; zakristija (nuo XV a. pab.)’, s.v.a. *tresecamere, dresecamere*, v.v.ž. *tresekamere* f., v.nl. *trescamere*; dūrinys iš *tresso* < lot.–rom. *thesaurum* ir lot.–rom. *camara, camera* (Grimm XXII 163; MndW IV 611–612).

gemynė sf. (1) ‘apylinkė; bažn. parapija’ N 249, [K], KŽ, *gemynė* Alm 53, *gemyna* sf. LC 1878, 42; **gimýna** sf. (1) ‘valsčius; parapija’ K, Alm 54, KŽ < Pr.v. *gemêne* ‘bendruomenė; parapija’ (Alm (PrW)) dialektizmo; plg. v.v.ž. *ge-meine, gemene* f., n. ‘bendras turtas; bendruomenės susirinkimas; (kaimo, parapijos ir kt.) bendruomenė’ (MndW II 53), v.v.a. *ge-meinde* f. ‘bendrumas; bendruomenė’, s.v.a. *gimeinida*, n.v.a. *Gemeinde* f. ‘bendruomenė; bažn. parapija’, → vok. adj. *gemein* ‘bendras’ (Kluge 2002: 343; Lexer I 839); l. *gmina* ‘bendruomenė’ iš vok. *gemein, Gemein(d)e* (Brückner 1974: 146).

kapelė sf. ‘maža bažnytėlė, koplytėlė’ B 795 < v.v.a. *kappëlle, kapëlle, kappel* f. ‘maža bažnyčia, Dievo namai’, n.v.a. *Kapelle* f. ‘koplyčia, koplytėlė’; vok. iš v.lot. *capella* ‘koplyčia’; plg. n.nl. *kapel* (Lexer I 1514; Kluge 2002: 468).

kiřkapis (hibr.) sm. (1) ‘kapai prie kirkės; šventorius’ R I 54, R II 223, MŽ II 298, N 200, K, KŽ, Alm 66, *kirkkapis* KŽ; dūrinys iš germ. *kirkē* ir liet. *kapas*; plg. n.v.a. *Kirchhof* m. ‘kapai, kapinės’.

kirkė sf. (1) ‘protestantų bažnyčia’ NdŽ, BM 177 (*Bažnyčios yra trys: bažnyčia katalikų, žydų šulė ir latvių kirkė*), Š, KŽ, KrtnŽ, FrnW, Srj, *kiřkė* (2) ZŠŽ (Nm); **kirchė** Š, **kirka** sf. (1) ‘protestantų bažnyčia’ M. Valanč, M, rš, KŽ, ZtŽ < v.v.ž. *kerke* f. ‘bažnyčia’ (MndW II 449; Lasch 1914: 51), v.v.a. *kirche* f. ‘(krikščionių) bažnyčia, pastatas; žydų šventykla; tikinčiųjų draugija’, n.v.a. *Kirche* f. ‘bažnyčia’; plg. n.norv. *kirke*, n.šv. *kyrka*, s.fryz. *kerke*, s.s. *kirika*, n.nl. *kerk*; vok. iš vulg. gr. **kyrikē* (Lexer I 1580; Kluge 2002: 489).

klosteris sm. ‘vienuolynas’ B 313; **klostorius** (*klostorus*) Lex 21a (orig. *Kloftorus*), 54a (*Kloftorus*), C I 1079 (*Klóftorus*) < Pr.v. *Klofter* (Lex 21a), v.v.a. *klôster* n., n.v.a. *Kloster* n. ‘vienuolynas’; plg. v.v.ž. *klôster*–, v.nl. *clooster*, n.nl. *klooster*, s.v.a. *klôstar*; vok. pasiskolino iš ankstyv. romanų **clôstrum* ‘užsida- ręs’, lot. *claustrum* ‘užraktas, uždarymas; pilis’ (Kluge 2002: 499; Lexer I 1631).

kodryna sf. ‘bažnyčios bokšto vėliava’ C I 649, N 203, [K]; plg. Pr.v. *Kodder* ‘skuduras, skarmalai; blogi, suplyšę drabužiai’ (Fr I 399), *Koder* ‘skuduras, skarmalai, skiautė’ (Grimm XI 1569).

kôras (*kòras*) sm. 1. ‘bokštas, varpinė’ NT Mt 21,33, B 190, R I 65 (*Kôras*), R II 180, MŽ I 127, N 205 (*Kóras*), K (ir **kúras**), Klvd 115, J, V. Kudir, dem.

koratis N 205. 2. ‘bažnyčios prieangis’ R II 91 (*Kóras*), MŽ II 120; **kuōras**¹ sm. 1. ‘bokštas, varpinė’ SD 7, SD³ 8, R I 71 (orig. *Kûras*), N 205, K, J, Vaižg, FrnW, V. Krėv, rš, Pnm, Čk, Klt, dem. *kuorelis* NS 1157, *kuoratis* RD 35. 2. ‘bažnyčios bokšto vėliava’ Lex 34 (orig. *Kûras*), C I 628 (*Kûras*), Q 173, B 444 (*Kûras*); < Pr.v. *kor*, *kur*, *kûr* ‘choras; paaukštinta vieta bažnyčioje chorui, viškos’ (Alm (PrW)), *kūar* (Natau 1937: 18), v.v.a. *kôr*, *kur* m. ‘bažnyčios choras, giedotojai chore; katedros kapitelis; perk. dangaus skliautas; vieta danguje kaip Dievo buveinė; angelų sfera’ (Lexer I 1678; Grimm XI 1792), v.v.ž. *kôr* (Lasch 1914: 95), n.v.a. *Chor* m. ‘grupė giedotojų; krikščionių bažnyčiose giedotojų vieta prieš altorių; pakyla, scena (protestantų bažnyčiose)’; plg. n.nl. *koor*; s.v.a. *chôr* iš lot. *chorus* ‘šokis su dainomis, ratelis; būrys, pulkas, daugybė’, o šis iš gr. *chorós* ‘vieta šokiui; grupė šokėjų; kulto giesmė ar kulto šokis Dievybėms’ (Kluge 2002: 171; LLŽ); v.v.ž. *kur(e)* ‘sargybinis, žvalgas (bokšte)’, *kuren* ‘sekant žiūrėti (medžiotojų terminas)’ (MndW II 602). Plg. dar 2) *kûras*.

kunzistórija sf. (1) ‘centrinė vadovaujanti bažnytinė valdymo įstaiga’ K I 703, Alm 76 < n.v.a. *Konsistorium* n. ‘t. p.’ dialektizmo; plg. lot. *consistorium* ‘pasitarimo, susirinkimo vieta’.

olà sf. ‘urvas, patalpa (laidoti), kripta’ žr. prie 3.

tuřmas² sm. (2) ‘bokštas, varpinė; gyvenvietė (apie piliakalnį)’ BB 1 Moz 11,4, BB 2 Kar 9,17, BB Teis 9,46, BB 1 Mak 4,60 (acc. pl. *Thurmus*), BB 2 Krn 26,9, BB 2 Mak 13,5, BB Jdt 1,3, BB Ez 26,4, BB Jer 51,58, BB GG 4,4, BB Bar 6,17, BB Luk 14,28, BB Ezd 3,1, Lex 87a, RB Ps 48,13, C II 583, Q 523, H I 135, H II 211, K, K II 228, Mit V 151, J, Kel, Dor (Klp, orig. *tórms*), NdŽ, ALL 54, 35 (NTK), Alm 144, KŽ, Smln, Ser; **stuřnis** sm. (2) ‘varpinė’ K I 555, KŽ < Pr.v. *Turm* ‘miesto kalėjimas; bokštas’ (Fr II 416), *Thurm* (Lex 87a), *tõrm* ‘bokštas, kalėjimas’ (Alm 144), Ryt. Pr.v. *torəm* (Mitzka 1919: 126), v.v. *turm*, *torm*, v.v.a. *turn*, *turm*, *sturm*; vok. *Turm*, *Thurm* ‘bokštas, varpinė; įtvirtinimas; kalėjimas’ iš *turrem*, o šis iš s.pranc. **torn*; pastarasis iš lot. *turris* f. ‘bokštas, pilis,

¹ W. Smoczyński *kuōras* laiko neaiškiu žodžiu (Smoczyński 2007: 326). *Kuōras* reikšmę ‘dešimties pėdų guba, rikė’ LKA I 186, žemėl. 109, Trgn, Slk, Lb, Ign, Švnc, Dglš, Lkm, Klt, dem. pl. *kuorėliai* Pls galbūt reikėtų sieti su vok. *kar* ‘indas, dubuo; javų matas; aukštas (namo); viena ant kitos sudėtos dėžės; pašiūrė, stoginė; sunešta šieno ar šiaudų krūva’; plg. s.s. *kar*, v.v.a. *kar*, n.v.a. *Kar* n., dan. *kar*, šv. *kar* (Grimm XI 202); v.v.ž. *kar*, *kare* n. ‘indas, krepšys’ (MndW II 428), senas keliaujantis žodis (Kluge 2002: 470). J. Brodovskio žodyne užfiksuotas iš Biblijos vok. *Cor* (menfura) ‘(javų) matas’ išverstas liet. *Korras* (B 315).

² Pilies ir miesto bokštų apatiniai aukštai buvo naudojami kalėjimams. Todėl šis žodis vartojamas dar reikšmė ‘kalėjimas’ BB ApD 5,20, BB Jon 3,24, VlnE 43,5 (loc. pl. *turmūfu*), VlnE 202,19, VlnE 205,25, ŽCh 71, Lex 87a, R II 162, 351, MŽ II 214, 470, N 110, K, S. Dauk, M, J I 149, L, JD 201, Klvd 144 (Vlkš), BsO 397, BsMt II 166 (Dkš), Sln, Alm 144, LTR (Zp), LTs V 583, KŽ (A 1883, 226), DrskŽ, ZŠŽ, Als, Žg, Ūd, Vl.

aukštas pastatas'; plg. n.šv. *torn*, n.isl. *turn* (Grimm XXI 466; Lexer II 1582; Kluge 1957: 798; 2002: 936); v.v.ž. *torn*, s.s. *turn* 'bokštas; kalėjimas' (MndW IV 580); la. *tuōrnīs* (*Tuhrnis*, *Turrnis*) 'bokštas' iš v.v.ž. *torn*, *torne*, *turn* 't. p.' (Sehwers 1953: 146, 324); (v.l.) n.l. *turma* 'bokštas (naudojamas kalėjimo reikmėms); kalėjimas; pančiai, našta; toks žaidimas' < v.v.a. *turm* 'bokštas'; s.brus. *mypma* 'kalėjimas', n.brus. (dial.) *mypmá* 't. p.' (Brückner 1974: 585; LKPŽ 656).

2) bažnyčios vidaus įrangos, vietų joje pavadinimai, pvz.:

gángos sf. pl. (1) 'bažnyčioje vieta prie vargonų; viškos' C II 752, K, K I 369, K II 102, Alm 52, FrnW, KŽ; **gángai** sm. pl. NmŽ < Pr.v. *Gang* 'laiptai' (R II 157), n.v.a. *Gang* m. 'ėjimas, eiseną;ėjimo vieta, praėjimas, koridorius; kelias, viškos (bažnyčioje), pakyla'; plg. v.v.a. *ganc* m. 'ėjimas; kelias', s.v.a. *gang*, s.s. *gang*, s.ang. *gang*, s.skand. *gangr* m., *ganga* f., s.fryz. *gang*, *gong*, *gung*, šv. dial. *ganga*, n.nl. *gang* (Kluge 2002: 329; Lexer I 734; Grimm IV 1219).

kúras sm. (1) (kuras) 1. 'pakyla, paaukštinta vieta bažnyčioje chorui, kur yra vargonai, viškos' Lex 20a (orig. *Kuras*), C I 428, B 302, 311 (*kuras*), K 197 (*kúras*), K II 102; pl. **kūrai** (2) Vdk, Žgč, Nmk, Kltn; **kūras** (kuras) '(vargonų) choras' Lex 21a, C I 428, Q 110, B 312, Alm 76, 'būrys, pulkas (angelų)' C I 428, 'laiptai' C I 428; **kōras** sm. 1. 'paaukštinta vieta bažnyčioje chorui, viškos' B 311, I. Simon, Prk. 2. 'choras, grupė giedotojų' B 311, NdŽ; **kōras** (2) LzŽ, **kóras** (1) Alm 70. 3. 'balsas, tonas (tik Biblijoje)' Bb¹ Ps 120,1, B 698 (orig. *Dangaus Kóras*); **kuōras** (4) 'choras; būrys, pulkas (apaštalų, angelų)' DK 30 (orig. nom. pl. *kūrái*), 37, 148, DP 38, 543, R I 71 (orig. *Kūras*), VoK 11, KrtnŽ (*kūors*), ŠVŽŽ (*kūors* Vin, Kra, Meds, Žbr); < Pr.v. *kor*, *kur*, *kūr* 'paaukštinta vieta bažnyčioje chorui, viškos; choras' (Alm (PrW)), v.v.a. *kōr* m. 'bažnyčios choras; giedotojų būrys; vieta maldos namuose, kurioje būna giedantys dvasiškiai' (Lexer I 1678), n.v.a. *Chor* m. 'dainininkai, giedotojai, dainavimas, giedojimas; ratas, būrys, pulkas; krikščionių bažnyčioje giedotojų vieta prieš altorių, protestantų bažnyčiose pakyla, viškos, kur giedama ir muzikuojama'; plg. s.v.a. *chōr* 'dvasininkų choras bažnyčioje', n.nl. *koor*; lot. *chorus*; gr. *χορός*; iš reikšmės 'giedotojas' krikščionių bažnyčioje kilo reikšmė 'giedotojų vieta prieš altorių', iš čia 'vieta bažnyčioje, skirta dvasininkams' (Kluge 1957: 117; 2002: 171), v.v.ž. *kōr* (Lasch 1914: 95); la. *kuōris* iš vok. (Sehwers 1953: 61); l. *chór* 'choras; galerija' iš gr., lot. *choros*, *chorus* (Brückner 1974: 182). Plg. 1) *koras*.

3) apeigų reikmenų, bažnyčios daiktų pavadinimai, pvz.:

ablótas sm. 'kalėdaitis, plonas paplotėlis, iškeptas iš miltų ir vandens' Q 372 (orig. *Ablots*), R II 210, MŽ II 368, N 2, 30, [K], K II 98, Alm 23 < Pr.v. *Ablatt* 't. p.' (Fr I 8; Alm 23); plg. *Oblat* (C II 161), v.v.a. *oblâte*, *oblât* f., n. 'komunijos

paplotėlis, ostija', n.nl. *oblaat*, n.v.a. *Oblate* f., v.lot. *oblata* (*hostia*) (Lexer II 138; Kluge 2002: 661). Plg. dar *oblotas*.

bikierelis sm. dem. 'kaušelis, taurelė' SD 116, SD³ 134 < s.s. *bikeri*, s.v.ž. *bikeri*; plg. v.ang. *biker*, v.v.a. *becher* m. 'taurė; kaip matas', Ryt. Pr.v. *bēkər* 'taurė', n.v.a. *Becher* m., n.nl. *beker*; vok. iš v.lot. *bicarium* n. 'indas vynui, vandeniui, taurė' (Kluge 2002: 99; Lexer I 137; Mitzka 1919: 122); la. *biķeris* iš s.v.ž. *bikeri* (Sehwes 1953: 12, 326); l. *becher* (*bekier*), dem. *becherek*. Urbutis liet. dem. *bikerėlis* iš **bikeris* kartu su la. *biķeris* laiko tiesioginiu germanizmu (Urbutis 2009: 418). ALEW liet. *bikierelis* kildinamas iš l. *becherek*, kuris per vok. pasiskolintas iš lot. (ALEW I 113).

isopas sm. bot. 'vaistinis juozapas, yzopas (*Hysopus officinalis*), jo sultys; yzopo šakelės bažnyčioje naudojamos kaip šlakstyklė' Mž 358,5, BB 2 Moz 12,22, BB 3 Moz 14,4, BB 4 Moz 19,18, VlnE 210,12 (orig. instr. sing. *Ifo-pu*), R II 217, rš, P, TA 417 (*Issopas*), BzF 118; **hysopas** Mž 538,19 (instr. sing. *hyfopu*); **yzopas** Vln¹ 175, Lex 52a, C I 416, 1023, C II 249, 1025, RB Ps 51,8, B 272 (pl. *ifopai*), 735, 760 (*Yzopas*), 989, R I 51, R II 217, MŽ I 101, MŽ II 288, NT PvŽ 9,19, NT Jn 13,29, K (*yzopas*), NdŽ, P, TA 417 (*Yzopas*), BzF 118, Alm 57, LBŽ; **izopas** (1) NdŽ < Pr.v. *Ifop* 'vaistinis juozapas' (Lex 52a; C I 1023), *Yfop* (C II 1025), v.v.ž. *isop* (MndW II 393), v.v.a. *isôpe*, *isôp* m. 'vaistinis juozapas' (Lexer I 1459), n.v.a. *Ysop*, *Hysop* m. (f.), *Isop* 'mažas krūmas su labai kvepiančiais lapais ir violetiniais žiedais (*Hyssopus officinalis* L)'; plg. ags. *ysope* f., s.v.a. *hyssop* m., vėlyv. s.v.a. – ankstyv. n.v.a. *yzopus* f.; lot. *hyssôpus* f., *hyssôpum* n. (Grimm XXX 2575).

kelichas sm. '(liturginė) taurė' BB Ps 23,5, BB Ez 23,31, BP I 366, BzB 294 < v.v.a. *kelich*, *kelch* m. 'taurė'; plg. s.v.a. *kelih*, s.s. *kelik*, n.v.a. *Kelch* m. 'taurė'; vok. iš lot. *calix* 'taurė' (Lexer I 1539; Kluge 2002: 483), v.v.ž. *kelk*, *kellik* m. 'taurė' (MndW II 440); (s.l., v.l.) n.l. *kielich* 'indas, naudojamas apeigoms krikščionių bažnyčioje; taurė ir kt.' < v.v.a. *kelch*, s.v.a. *kelih*, n.v.a. *Kelch* 't. p.', iš lot. *calix* 'taurė, dubuo'; s.brus. *келикъ* (*килихъ*) 'aukojimo) taurė; simbolinis likimo įvardijimas', n.brus. *кѣлихъ*, *кѣлихъ* 'didelė, aukšta taurė' (LKPŽ 372). Plg. dar *kylikas*.

kylikas (kilikas, kylėkas K) sm. (2) K '(liturginė) taurė' Mž 143, 380, 534 (*kilikas*), BP I 62, Vln 33,10, Vln 35, Vln 65,23, Vln¹ 36, VlnE 164,23, VlnE 172, VlnE 190,2 (*Kilikas*), Lex 53a (*kilikas*), C I 1050, Q 293 (*kilikas*), B 341, 566, 655, 776, H 55, R I 72, MŽ I 139, N 199, K II 223, KŽ, Alm 66 (*kylikas*), Rg, Kč (*kilikas* (1)); **kilichas** sm. RB 116, *kylichas* Alm 66; < v.v. *kilich* m. 'taurė'; plg. v.v.a. *kelch*, *kelich* m. (Lexer I 1539), s.s. *kēlik*, s.v.a. *kēlich* (Kluge 1957: 362); v.v.ž. *kellik* m. 'gėrimo indas, taurė' (MndW II 440), n.v.a. *Kelch* m. 'taurė'; vok. iš lot. *calix* 'taurė'; įvedus krikščionybę, pirmiausia vartojamas tik

reikšme ‘religinių apeigų taurė’ (Grimm XI 504); la. *ķelliks* ‘indas’ iš v.ž. *ķellik* ‘indas gerti, taurė’ (Sehwers 1953: 63). Plg. dar *ķelichas*.

ķlingbidelis sm. ‘maišelis pinigams bažnyčioje rinkti’ B 802, 1032 < Pr.v.ž. *ķlingbūdel* ‘piniginė, maišelis su skambučiu ant lazdos rinkti išmaldai pamaldų metu’ (Fr I 378); vietoje vok. *ű* jau Prūsijos vokiečių tarmėje buvo tariamas garsas *i* (žr. Čepienė 2006: 211); plg. n.v.a. *ķlingelbeutel* m. ‘krepšis su varpeliu ant ilgos lazdos, naudojamas pamaldų metu aukoms rinkti’.

ķozoliai sm. pl. ‘kunigo apeiginis drabužis, kamža’ Q 110 < Pr.v. *ķāsel* ‘pamaldų apdaras, choro marškiniai; platus apsiaustas, patogus švarkas, senas, miegas drabužis; ilgas sijonas iš tankios drobės su gobtuvu’ (Fr I 343); plg. l. *ķoszula* ‘marškiniai; abitas, vienuolių drabužis; bažn. arnotas, viršutinis kunigo apdaras, dėvimas per mišias’ iš lot. *casula* ‘paltas su gobtuvu’.

ķmīras (myras) sm. ‘kvapūs sakai, esantys kai kurių Afrikos ir Arabijos medžių žievėje, vartojami smilkams’ Mž 195, BB 1 Moz 37,25, BB SaK 7,17, BB GG 5,1 (orig. acc. sing. *mýrrha*), BB Sir 24,1, BB Est 2,2, BB Ps 45,9 (*myrras*), RB Ps 45,9, B 235 (pl. *Myrrai*), BsMt I 29; **ķmīrė** sf. R I 88 (*mirrė*), Mž I 170, N 403, K, Alm 87 (*mirrė*), FrnW; plg. Pr.v. *ķmīre*, *Myrrhen* (C II 96), *Myrrhe* (Lex 63), v.v.ž. *mirre* ‘(karčioji) mira’ (MndW III 95), v.v.a. *mirre*, *mirr* m. ‘mira’ iš arabų *mirren* (Lexen I 2158), s.v.a. *mirra*, *myrra*, s.s. *myrra*, ags. *myrre*, n.nl. *mirre*, n.šv. *myrra*, n.v.a. *Myrrhe* f. ‘mira (sakai)’; vok. iš lot. *murra*, *myrrha*, o šis iš gr. *mýrrha* f., *mýrra*; semitų kilmės žodis; arabų *murra* sietina su šaknimi *marru* ‘būti karčiam’; į germanų kalbas pateko per Bibliją (Kluge 1957: 497; 2002: 641); l. *mira*. E. Fraenkelis, remdamasis P. Skardžiumi, liet. *mirà* laiko skoliniu iš lenkų kalbos (FrnW).

ķoblōtas sm. (1) ‘komunijos paplotėlis’ C II 161, B 727 (orig. *Obloťs*), B 956 (*oblōtas*), N 30, [K], Alm 93 < Pr.v. *Oblat* ‘t. p.’ (C II 161), v.v.a. *oblāte*, *oblāt* f., n. (*oflōte*) ‘komunijos paplotėlis; kepinio rūšis’; plg. n.v.a. *Oblate* f. ‘plonas iš miltų ir vandens iškeptas paplotis; bažn. komunijos paplotėlis’, s.v.a. *oblāta*, *ovelāta*, n.nl. *oblaat*, n.šv. *oblat*; vok. iš v.lot. *oblata* (*hostia*) ‘t. p.’ (Lexen II 138; Kluge 2002: 661). Plg. dar *āblōtas*.

ķskrŷnė sf. (2), *ķskrynė* (4) 1. ‘katalikų bažnyčioje puošni spintelė altoriaus viduryje ostijai laikyti’ BB 2 Mak 2,5, BB 2 Krn 31,11. 2. ‘aukų dėžė, kasa’ BB Luk 21,2, VlnE 199, Lex 43a (orig. *ķdiewa ķskrine*), H 181, B 596, K I 93, 678, TP 1881, 9, LC 1878, 21, dem. *ķskrynelė* I. 3. ‘laivas (apie biblinio Nojaus įrengtą laivą)’ BB 1 Moz 6,14, B 117 $\diamond$ *suderėjimo ķskrynė* bažn. ‘sandoros skrynia’ BB Teis 20,27, BB Joz 4,18, C I 1142 (orig. *ķskryne ķsuderejimo*), B 302, 833, R I 134, Mž I 246, dem. *ķskrynelė liudijimo* (orig. *ķskrynele ķliudimo*) ‘sandoros skrynia’ BB 2 Moz 26,33); < v.v.ž. *ķshrīn* ‘skrynia, dėžė; karstas’ (MndW IV 138); v.v.a. *ķshrīn* m., n. ‘skrynia, dėžė drabužiams, pinigams, brangenybėms, relikvijoms; karstas’ (Lexen II 799), v.nl. *ķscrīne*; plg. s.v.a. *ķscrīn(i)*, s.ang. *ķscrīn*, s.fryz. *ķskrīn*,

ags. *scrīn* ‘dėžė, lagaminas, narvas, dėžutė vertingiems daiktams, brangenybėms, relikvijoms’, ang. *shrine* ‘dėžė; altorius; šventovė’, n.šv. *skrin*, n.v.a. *Schrein* m. ‘puošni dėžė kulto daiktams, relikvijoms saugoti; karstas; skrynja; spinta’; vok. iš lot. *scrīnium* ‘apvalus indas kam nors laikyti’ (Kluge 1957: 679–680; 2002: 826; Grimm XV 1725); la. *skrine*, *skrinis* ‘dėžė, skrynja (drabužiams, miltams); spinta’ iš v.v.ž. *schrīn* ‘spinta; skrynja; dėžė; stalčius’ (Sehwers 1953: 106; Karulis II 206) ar v.ol. *schrijn*, *schrine* ‘dėžė, skrynja; stalčius’ (Karulis II 206); (s.l., v.l.) n.l. *skrzynia* ‘užvožiama dėžė; skrynja ir kt.’ < s.ček. *škříně* ‘spinta; dėžė’, iš v.v.a. *schrīn*, s.v.a. *scrīni*, *skrīni* ‘dėžė; spinta’, iš lot. *scrīnium* ‘apvalaina dėžė saugoti knygoms, dokumentams’; s.brus. *скрыня*, *скриня* ‘dėžė; stačiakampio formos talpykla; slėptuvė; karstas’; n.brus. (dial.) *скрыня* ‘didelė dėžė; skiaurė (dėžė su skylutėmis gyvoms žuvims laikyti); dėžė miltams, grūdams laikyti; ėdžios’; s.rus. *скрына* ‘kaustyta dėžė, skrynja; dėžė su dangčiu’, n.rus. *скрыня* ‘dėžė, užvožiama dėžėle’ (LKPŽ 581–582). P. Skardžius lietuvių *skrynià*, *skrýnė* laiko skoliniais iš brus. *скрыня* ar l. *skrzynia* (Skardžius 1931: 199), o W. Smoczyński kildina iš brus. *skrýnja* (Smoczyński 2007: 567). Šio darbo autorė mano, kad lietuvių *skryne* kartu su latvių *skrine* galėtų būti pasiskolinti iš vidurinės vokiečių žemaičių tarmės *schrīn* ‘dėžė, skrynja, spinta, stalčius’. Dėl priebalsių junginio *sk* žr. Čepienė 2006: 291–292.

tapelis sm. ‘maišelis su skambučiu aukoms bažnyčioje rinkti’ Q 478, N 89, [K], BzF 189 (orig. *tāpel*), BS 146, Alm 141, FrnW, KŽ; plg. Pr.v. *tofel* ‘plokštė’ (Alm (PrW)), n.v.a. *Tafel* f. ‘lenta; plytelė; plokštė’. Plg. dar *tobelis*.

tōbelis sm. (1) l. ‘maišelis su skambučiu aukoms bažnyčioje rinkti (Klingsäckel)’ N 107 (Klp), Fr II 403, K, Alm 142, KŽ, Klp. 2. (*pa*)*tobelis* ‘bažnyčios tarnas, kuris kaip vertėjas stovėjo po lenta’ FrnW → *patobelis* < Pr.v. *Potabel* ‘anksčiau [Prūsų] Lietuvoje bažnyčios tarnas, padedantis vokiečių bažnyčios tarnams. Jų tarnyba – skambinti varpais, parūpinti vyno ir komunijos paplotėlių, tvarkyti bažnyčią ir jos įrankius ir kt.’ (Fr II 172); plg. *patobelis* ‘bažnyčios patarnautojas, kuris stovėjo už lentos, vok. *Tafel*, kaip vertėjas’ (R I 162, MŽ I 296, Alm 97), Pr.v. *tōfel* ‘lentelė, plokštė’ (Alm 142), n.v.a. *Tafel*, Elzaso dial. *tōfel* ‘(pakabin-ta) plokštė, lenta, mušama išgauti garsui, duoti ženklą, naudojama bažnyčiose, vienuolynuose vietoje skambinimo’ (Grimm XXI 13), Pr.v. *Tobolize* f. ‘kišenė, krepšelis’ (Fr II 403); l. *tobola* ‘(kelioninis) krepšys, kuprinė, maišelis’ (Brückner 1974: 572), *toból*. Plg. dar *tapelis*.

4) švenčių, apeigų pavadinimai, pvz.:

bėrės sf. pl. ‘laidotuvių vaišės, šermenys’ BzF 99, LTR, KŽ < Pr.v. *Behre* ‘puota dailidėms’ (Ziesemer I 530); plg. v.v.ž. *bōre* ‘neštuvai’; *bore* (MndW I 392); s.fryz. *bere*, s.ang. *bār*, n.v.a. *Bahre* f. ‘neštuvai’ → germ. **ber-a-* ‘nešti’ (Kluge 2002: 83); la. *bēres* ‘(laidotuvių) neštuvai’ iš v.v.ž. (Sehwers 1953: 11).

ilgės sf. pl. (2), *ilgès* (1) 1. 'Visų Šventųjų šventė (lapkričio 1 d.)' nuo XVII a. Mažosios Lietuvos žodynuose (Lex 5, orig. *Ilges*), C I 66, Q 21, B 66, R I 48, MŽ I 96, N 25, [K]), kituose darbuose (JD 210, Mit I 239, Alm 56, FrnW, BŽ 507, KŽ (A 1885, 307)), On. 2. 'Vėlinės, Vėlių diena (lapkričio 2 d.)' S. Dauk; < v.v.ž. *hilgen* 'šventieji' (Sehwers 1953: 41), v.v.ž. *hilligen*, *de hilgen* 'šventieji' (Alm 56); plg. v.v.ž. adj. *hillich* 'šventas (asmenys ir daiktai)', *de hilge geist* 'Šventoji Dvasia' (MndW II 266–267), n.v.a. *heiligen* 'šventieji', Pr.v. *Allerheilig[en] fest* 'ilgės, Visų Šventųjų šventė' (Lex 5); la. *ilges*, *ilgi* 'Visi Šventieji' iš v.v.ž. (Sehwers 1953: 41).

ilgikristis sm. (2) 'Kūčios (?)' K I 684³, KŽ, pl. 'Kūčių dovanos' KŽ; dūrinys iš v.v.ž. *hilgen* 'šventieji' ir liet. *Krīstus*, plg. n.v.a. *der heilige Christabend*.

kirvelis sm. 'parapijinė šventė (minint bažnyčios pašventinimą); mugė (ryšium su parapijine švente)' KŽ; plg. Pr.v. *Kirms*, *Kirmes*, trumpiniai iš vok. *Kirschmesse*, tarm. 'bažnytinės šventės puota', *Kirmas* 'mugė' (Fr I 356), frankų *kerwa* (Grimm XI 835), n.v.a. *Kirmes* f., v.v.a. *kirch-messe* f. (*kirmess*, *kirmes*) 'pamaldos, skirtos bažnyčios pašventinimui; mugė', n.nl. *kermis*, n.ang. (dial.) *kermis*, n.pranc. *kermesse*; vok. *Kirmes* tikriausiai iš nepaliudyto **Kirchweihmesse* (Lexer I 1585; Kluge 2002: 490).

liktis sf. 'Grabnyčių šventė; pamaldos, į kurias tikintieji eina su žvakėmis (vasario 2 d.)' K (Kt), Alm 80, KŽ; **liktis** sm. N 365 (Tlž), [K] < Pr.v. *licht* 'žvakė, šviesa' (Alm (PrW)), n.v.a. *Licht* n. 'šviesa; žiburys; žvakė; Dievas ir Kristus'; plg. v.v.a. adj., s. *lieht*, v.v. *liecht*; *licht* n. 'šviesa; švytėjimas, žibėjimas; žvakė'; v.v.ž. *licht*, *lecht* n. 'šviesa'; → vok. adj. *licht* 'šviesus, skaištus', verb. *leuchten* 'švytėti, žibėti, šviesti, spindėti, žybsėti' (Lexer I 1906; MndW II 684; Kluge 2002: 574).

liktmušės sf. pl. 'tokia krikščionių šventė (vasario 2 d.)' B 466 (orig. *Liktmušės*); **liktnešos** sf. pl. (1) 'Grabnyčių šventė; pamaldos, į kurias tikintieji eina su žvakėmis' K, LsB 199, Alm 79; **liktnešos** sm. pl. (1) K, KŽ, Alm 79 < Pr.v. *lixtmes* 't. p.' (Alm (PrW)), dėl liaudies etimologijos priderinta prie liet. *liktis nešti* (Alm 80); plg. n.v.a. *Lichtmesse*, *Lichtmeß* f. 'Marijos apvalymo šventė (vasario 2 d.), taip pavadinta dėl tą dieną šventinamų žvakių' (PaulW 375), v.v.a. *lieht-messe* f. 't. p.' (Lexer I 1909); germ. *liktis* ir liet. *nešti*.

5) bažnytinės veiklos, knygų, muzikos instrumentų ir kt. pavadinimai, pvz.:

agenda sf. 'maldų knyga, ritualas' DP 456,7, *ageñdos* sf. pl. (2) K I 43, Alm 23; plg. n.v.a. *Agende* 't. p.', n.nl. *agenda*, lot. *agenda* (Kluge 2002: 20).

almusina sf. 'išmalda, dovana' Lex 5 (orig. *almufina*), Q 22 (*Almufina*); **alamusyna** sf. (1) C I 73 (*Allamufina*), N 4, [K], Alm 25 < v.v. *almûse*, Pr.v.

³ LKŽe neteisingai pateikiamas 648 puslapis.

Almoßen ‘t. p.’ (Q 22), n.v.a. *Almosen* ‘išmalda’; plg. v.v.a. *almuosen*, s.v.a. *alamuosan*, s.s. *alamosna*, n.nl. *almoes*; vok. iš bažn. lot. *elēmosyna* f., o šis iš gr. *eleēmosynē* f. ‘gailestis, užuojauta’, vėliau ir ‘išmalda’ (Lexer I 40; Kluge 2002: 33); l. *elemozina*. Plg. dar *almūzas*.

almūzas sm. ‘išmalda, dovana’ C I 73 (orig. *Almufai*), N 4, [K], Alm 25 < Pr.v. *almus* n. ‘t. p.’ (Alm (PrW)), v.v. *almūse* (Lexer I 40); plg. n.nl. *almoes*, n.šv. *allmosa*, s.skand. *qlmusa* (Kluge 2002: 33). Plg. dar *almusina*.

býbelės sf. pl. (1) ‘Biblija, Šventasis Raštas’ KlvD 364, K, Alm 31; **býbelis** sm. (1) LLICH 158 (orig. gen. sing. *Bibelio*), N 329 (Rg), NmŽ < Pr.v. *bībēl* ‘Šventasis Raštas’ (Ziesemer I 593); plg. v.v.a. *bībel* f. ‘knyga, Biblija’, n.v.a. *Bi-bel*, bažn.lot. *biblia* ‘šventos knygos’ (Lexer I 263; Kluge 2002: 119).

bybeliškas adj. ‘būdingas Biblijai’ N 329, K, Alm 31, adv. *býbeliškai* K → *bybelis*; plg. n.v.a. *biblisch*.

býbelšprukis sm. ‘Šventojo Rašto žodis’ K I 238, Alm 31 < n.v.a. *Bibelspruch* m. ‘t. p.’.

býbelštundė sf. ‘laikas, skirtas Biblijos skaitymui’ NmŽ < n.v.a. *Bibelstunde* f. ‘t. p.’.

decmonas sm. ‘bažnytpinigiai, dešimtinė’ B 341, Prel 54 (*dēcmonas*), Alm 43; plg. Pr.v. *Decem* ‘dešimtinė, mokestis dvasininkui’ (Fr I 135), n.v.a. *Kirchendezem* ‘t. p.’; v.lot. *decimanus* ‘exactor decimarum’ (Prellwitz 1891: 54). Plg. dar *tecmonas*.

fīrmeliuoti verb. ‘šventinti, konfirmuoti’ K I 439, Alm 50 < n.v.a. *firmeln* ‘t. p.’; plg. lot. (*con*)*firmāre* ‘sustiprinti’ (Kluge 2002: 295).

gnóda sf. (1) ‘malonė’ N 266, K, Alm 55 < Pr.v. *gnôd* ‘t. p.’ (Alm (PrW)); plg. n.v.a. *Gnade* f. ‘malonė, gailestingumas’, v.v.a. *ge-nāde*, *gnāde* ‘ramybė; laimė, palaima; Dievo pagalba ir gailestis’ (Lexer I 850).

katgīsmas sm. ‘katekizmas, trumpas krikščionių tikybos išdėstymas klausimų ir atsakymų forma’ C I 222, 425 (orig. *Katgīsmas*), B 85, 178, 300, R II 91, MŽ 119, K. Donel (*katgizmas*), *katagismas* Q 110, *kategismas* C I 425, *katgīsmos* pl. Lex 21, K I 679, K, Prel 61, Alm 64; **katīsmos** sf. pl. Prel 61 (*katis-mos*), Alm 64 < Pr.v. *katxisem*, *katism*, *katismen*, pl. *Katisssem* (Fr I 345; Alm (PrW)); plg. n.v.a. *Katechismus* ‘katekizmas’ iš lot. *catēchismus* ‘pamokymas tikėjime’, iš gr. *katēchēsis* ‘pamokymas’.

kērūbas (kerubas) sm. (2) ‘cherubinas, aukščiausiojo rango angelas’ C I 428 (orig. *Kērubas*), B 311 (*kerub*’s), R II 91 (*Kērubas*), MŽ II 120 (*Kērubas*), N 197 (*Kerubas*), K (*kērūbas*), Alm 65 (*kērūbas*) < Pr.v. *Cherub* (C I 426), n.v.a. *Cherub* bažn. ‘cherubinas’; plg. hebr. *kerub* (pl. *kerubim*) ‘t. p.’; [v.l.] n.l. *cherub* ‘aukščiausiojo lygmens angelas ir kt.’ iš lot. *Cherub*, pl. *Cherubim*, *Cherubin* ‘Se-najame Testamente minimų angelų rangas’, iš gr. *χερούβ* ‘cherubinas, sparnuota būtybė, sklandanti virš skrynios, kurioje saugomos 10-ties Dievo įsakymų

akmens plokštės, duotos Mozei; angelas, vadeliojantis Dievo dangiškąjį vežimaitį, iš s.hebr. pl. *kərūbīm* (LKPŽ 708).

kirkrots sm. 'bažnyčios taryba, kolegija' K I 687, *kirkróts* Alm 67 < n.v.a. *Kirchenrat* m. 't. p.' dialektizmo.

klebonpenigai (hibr.) sm. pl. bažn. 'dešimtoji pelno ar pajamų dalis, kurią tikintieji turėdavo duoti bažnyčiai, klebonui; dešimtinė' Lex 23, Q 119; **klebónpinigai** C I 453 (orig. *Lutter-Klebón-Patóbel-Pinningai*), B 34; dūriniai iš sl. *klebonas* ir germ. *penigai*, *pinigai*.

liuterė sf. 'liuteronų bažnyčiai tikinčiųjų mokama dešimtinė' B 794 (orig. pl. *Lutteses*), N 376 (Tlž, *Lùttere*); **liùteris** sm. N 376 (Rg, orig. *Lùtteris*), **liùteriai** pl. (1) K, Prel 55, Alm 82; → *liuterpiningai* 'dešimtinė, bažnytpinigiai, mokami liuteronų bažnyčiose'; plg. n.v.a. *Luther* 'Liuteris (asmenvardis)'.

Luter-Klebon-Patobel penigai (*Luter [penigai]*, *Klebon [penigai]*) sm. pl. 'dešimtinė, bažnytpinigiai, mokami liuteronų bažnyčiose' Lex 23; dūriniai iš germ. *liuteris* ir *penigai*; iš sl. *klebonas* ir germ. *penigai*; iš germ. *patobelis* ir *penigai*.

pōdženklis (hibr.) sm. (1) 'krikšto tėvų puošnūs užantspauduoti lapeliai su linkėjimais, į kuriuos įdedama dovana ar pinigai krikštavaikiui' K II 105 (orig. *pōd-ženklis*); dūrinys iš germ. *podis* ir liet. *ženklas*; plg. n.v.a. *Patenbrief*, *Patenzettel* 't. p.' (Grimm XIII 1502).

psalteras sm. Lex 69, C II 245, Q 398, H (orig. *Pfaltēras*), N 317, Alm 106, KŽ 1. 'psalmės, psalmynas' BB Ps tit. 1. 2. 'styginis muzikos instrumentas' BB 1 Kar 10,12, BB 2 Sam 6,5, BB 1 Krn 14,8, BB Ps 71,22, BB Dan 3,5, BB Iz 5,12, BB Am 5,23, BB Ezd 12,27, BB 1 Sam 10 (*Pfaltieras*), RB 71,22, B 987, 'smuikas' R II 283, MŽ II 378; **psaltėrius** (2) K, K II 116, KŽ; *psalterius* H 108, N 317 (*Psalterus*) 1. 'psalmynas' MŽ 481 (gen. sing. *ifch Psalteraus*), 495 (*ifch Psalteraus*), **psaltiėrius** (2) NdŽ. 2. 'styginis muzikos instrumentas' BB Ps 33,2 (ant *Pfaltieriaus*), BB Ps 57,9, BB Am 6,5, RB Ps 33,2; 57,9, 'smuikas' R II 283, MŽ II 378; < Pr.v. *Psalter* 'Psalter' (Q 398; C II 245), v.v.a. *psalter* m. 'psalmių knyga', n.v.a. *Psalter* m. 'psalmių knyga; citra, viduramžių muzikos instrumentas'; vok. iš bažn. lot. *psaltērium* n. 'į citrą panašus styginis instrumentas; prk. Dovydo psalmės', o šis iš gr. *psaltērion* n. 'styginis instrumentas'; plg. n.nl. *psalter* (Lexer II 304; Kluge 2002, 727); l. *psalterz*.

predikauti, -auja, -avo intr. 'sakyti pamokslą, viešai išbarti' C I 221, B 985, N 314, [K], Alm 104, KŽ, (*spredekóti* KŽ, *spredikáuti* Alm 118 → *spredeka*) < Pr.v. *predigen* 'daug kalbėti' (Alm (PrW)), v.v.a. *bredigen*, *predigen*, n.v.a. *predigen* 'sakyti pamokslą; prk. skelbti, propaguoti'; vok. iš lot. *prædicare* 'viešai skelbti'; plg. n.nl. *prediken* (Lexer I 345); v.v.ž. *prediken* 't. p.' (Sehwers 1953: 95), *predeken* 'sakyti pamokslą' (MndW III 372).

sprédika sf. (1) 'kalba, pamokslas' BzF 175 (TP 1881, 22), KŽ, Prk, *spre-dika* Alm 118, FrnW, *spredeka* KŽ, *sprédikis* sm. (1) 'kalba, pamokslas' TŽ II

186 (Jnšk), LC 1880,27, *spridikis* sm. (1) NdŽ, APh VI 200, FrnW, LnkV, Ms, Mžk, NmŽ, *spredikas* sm. Alm 118 < v.v.ž. *predike* ‘pamokslas’; plg. pietų vok. *Predig*, v.v.a. *bredige*, *predige* f., s.v.a. *prediga*, n.v.a. *Predigt* f. ‘bažn. pamokslas; prk. pamokymas’; vok. iš v.lot. *predica* ‘viešas pranešimas, pamokslas’ (Kluge 2002: 719; Lexer I 345); la. *sprediķis* ‘pamokslas’ iš vok. (Sehwers 1953: 117).

šprùkknygès (hibr.) sf. pl. (1) ‘pamokymų, sentencijų rinkinys, katekizmas’ K II 199, NmŽ, *šprùkknygès* ‘maldų knygos’ NmŽ; dūrinys iš germ. *šprukas* ir sl. *knygos* pl., plg. n.v.a. *Spruchbuch* n. ‘t. p.’.

tēcmonas sm. (1) ‘bažnytpinigia, dešimtinė’ N 93 (Lbgv), [K], Prel 54, Alm 141, KŽ; plg. Pr.v. *Decem* ‘dešimtinė, mokestis dvasininkui’ (Fr I 135), *tętsen*, *tatsen* ‘t. p.’ (Alm (PrW)); lot. *decem* ‘dešimt’. Plg. dar *decmonas*.

6) asmenų pavadinimai, pvz.:

áptas sm. ‘vyrų katalikų vienuolino viršininkas’ Lex 3a, Q 13 (orig. *apts*), [K 19], *aptas* Alm 27; **abtas** Alm 23 < Pr.v. *Abt* (Lex 3a), n.v.a. *Abt* m. ‘abatas, vienuolino viršininkas’; plg. v.v.a. *abbet*, *abt*, *apt*, s.v.a. *abbat*, v.nl. *apt*, *abt*, n.nl. *abt*; vok. iš bažn. lot. *abbās* < gr. *abbā* iš aram. *abbā* ‘tėvas’ (Kluge 2002: 11; Lexer I 1); v.v.ž. *abbet*, *abt* (MndW I 1).

áptienė sf. ‘katalikų vienuolino viršininė’ Q 13, B 39 (orig. *aptene*), K I 33, *aptienė* Alm 27, *abtienė* sf. N 2 (*abtēne*), Alm 23; vedinys iš germ. *aptas*, *abtas*.

bapstas sm. ‘popiežius’ [K], Alm 29, *babstas* N 317 < n.v.a. *Bapst* m. ‘t. p.’, plg. v.v.a. *bābst*, *bapst*, s.v.a. *bābes*, n.v.a. *Papst*; vok. pasiskolino iš vėlyv. lot. *pāpes* (taip pat s.pranc. *papes*); *b* vietoje *p* dažnas ankstyvuose vok. skoliniuose (Grimm XIII 1448; Kluge 2002: 679; Lexer I 107).

býbelnešis (hibr.) sm. (1) ‘Biblijos platintojas, išnešinėtojas’ LC 1882, 48; dūrinys iš germ. *bybelē*, *bybelis* ir liet. *nešti*.

bėdelis sm. (1) ‘velnias’ Trg, Pgr, Erž; **bíedelis** Grk, Skr, Krš, Rs, Trg < v.v.ž. *böd(d)el*, v.ž. *bödel* ‘teismo tarnautojas, budelis’; plg. n.v.a. *Büttel*, šv. *bödel*, s.pranc. *bedel*, s.s. *budil* (Kluge 1957: 115), v.v.ž. *bēdel* ‘elgetavimas, prašinėjimas’ (Alm 31), *bedeler* ‘elgeta’ (MndW I 169).

dómpropstas sm. ‘katedros vyresnysis kunigas’ K I 302 < n.v.a. *Dompropst* ‘t. p.’.

franciskōnas sm. ‘elgetaujančių katalikų vienuolių ordino narys’ K I 461, *franciskonas* Alm 51; plg. vok. *Franziskaner* ‘t. p.’, l. *franciszكاني* pl. (Brückner 1974: 127).

iškunigis sm. (1) ‘buvęs kunigas; ekskunigas’ NdŽ, LzP; darinys iš germ. *kunigas* ir liet. praefikso *-iš*.

kañteris sm. (1) ‘tam tikras protestantų bažnyčios pareigūnas, vargonininkas’ Lex 21, C I 421, B 307, Q 108, N 178, K, Alm 62 < Pr.v. *kanter* ‘t. p.’ (Riemann III 76; Alm (PrW), *Canter* (Lex 21), plg. n.v.a. *Kanter*; *Kantor* m.

‘kantorius, bažnytinio choro dirigentas; giedotojas’; n.nl. *cantor*; vok. iš lot. *cantor* ‘giedotojas’ (Kluge 2002: 487).

kapucýneris sm. ‘katalikų vienuolių ordino, pranciškonų šakos narys; pavadinta dėl jų labai smailių kepurų, gobtuvų’ Alm 63, *kaputsýneris*, *kapcýneris* K I 677 < n.v.a. *Kapuziner* m. bažn. ‘kapucinas’; plg. it. *cappuccini*, lot. *capucinus* ‘vienuolis kapucinas, pranciškonų vienuolis’.

katilikas, -ė smob. (2) ‘katalikas, kas išpažįsta katalikybę’ R I 56, R II 91, MŽ I 110, MŽ II 119, LLICH (Žodynėlis), K, Prel 26, Alm 64 < Pr.v. *katelik* ‘t. p.’ (Alm (PrW)); plg. n.v.a. *Katholik* m. ‘katalikas’; l. *katolik*, lot. *Christianus catholicus*, pl. *catholici*.

kèceris sm. ‘eretikas, atskalūnas’ Alm 64, *kètseris* K I 683 < n.v.a. *Ketzer* m. ‘t. p.’; plg. v.v.a. *ketzer*, *kätzer*, *kötzer* ‘kuris yra neteisingo tikėjimo’; pagal katarų (gr. *katharós* ‘švarus, doras, skaistus, nekaltas’) manichėjų sektą, v.lot. *Cathari*; vok. iš v.lot. *catarus*, gr.–lot. *catharus* (Kluge 2002: 485; Lexer I 1563).

kirkeversteris sm. ‘bažnyčios viršininkas’ Alm 66, *kirkeverštèris* K I 687 < n.v.a. *Kirchenvorsteher* m. ‘t. p.’ dialektizmo.

kirkpoderis sm. ‘bažnyčios tarnas, vargonininkas, zakristijonas’ B 795; **kirkpoderis** Q 297 (orig. *Kirr=Poderis*); **kirkvoderis** sm. ‘bažnyčios tarnas’ K I 687, *kirkevoderis* Alm 66 < Pr.v.ž. *Körchevader* (*a=â*) ‘bažnyčios viršininkas, bažnyčios kolegijos arba parapijos tarybos narys’ (Fr I 363–364); plg. n.v.a. *Kirchenvater*.

kleknèrienė sf. ‘varpininko žmona’ K I 555, KŽ → *klekneris*.

klekneris sm. (1) ‘varpininkas’ B 591, R II 180, 223, MŽ II 238, 298, Prk, *klèkneris* Sch 188–189, Prk; **kleknorius** B 831 (*Kleknorus*); **klèknèrė** sm. (1) ‘varpininkas’ K, K I 83, Prel 61, KŽ, *klèknerė* Alm 67 < Ryt. Pr.v. *kleknāř*, *klèkner* ‘varpininkas’ (Mitzka 1919: 124, Alm (PrW)); plg. v.v.a. *glockenære* ‘varpininkas’ (Lexer I 1037), n.v.a. *Glöckner* ‘t. p.’, s.air. *cloc(c)* ‘varpelis’, n.nl. *klok*, n.šv. *klocka* (Kluge 2002: 362).

kocerus sm. ‘atskalūnas, eretikas’ KIM¹ 13, Lex 53a (orig. *kocer[us]*), C I 1054 (*Kócerus*), Q 295, B 434, 779, N 203; **koceriūs** Mž 338 (acc. pl. *Koceriūs*), DP 535 (*kaceriūs*), [K *kocèriūs*], KŽ (*kocèriūs*); **kôcierius** sm. (1) bažn. ‘klaidatikis, atskalūnas, eretikas’ DP 119, 541 (*kacierius*), MŽ II 296 (*Kócierus*), PG, K I 683 < v.v. *katzer* m. ‘kuris yra neteisingo tikėjimo, eretikas’ dialektizmo su o, nes Prūsijos ordino kalboje vietoje v.v.a. ilgojo atviro â dažnai buvo ilgasis atviras ô; vok. iš v.lot. *catarus*, gr.–lot. *catharus* (Lexer I 1563; Ziesemer 1924: 114); plg. Pr.v. *Ketzer* (C I 1054), v.v.a. *ketzer* (nuo XIII a.), *kätzer*, *kötzer*, n.v.a. *Ketzer* (Lexer I 1563; Kluge 2002: 485); (s.l., v.l.) n.l. *kacerz* ‘eretikas, atskalūnas; eržilas’ < s.čėk. *kacieř*, n.čėk. *kacĩř*, *kacéř* ‘eretikas’, iš v.v. [N.Č. – v.v. taisyta iš v.v.ž., nes v.v.ž. yra *ketter*] *katzer*, v.v.a. *ketzer*, n.v.a. *Ketzer* ‘t. p.’, iš v.lot. *catharus* naujų sektų narių įvardijimas; neomanichėjininkų sektos narys’ < gr. (LKPŽ 338–339), l. *kacerz* iš čėk. *kacierz* < vok. *Katzer*, *Ketzer* (Brückner 1974: 211).

kunegbuvis (hibr.) sm. ‘buvęs kunigas ar klierikas’ Pron, Užv, *kunigbuvis* BŽ 477; dūriniai iš germ. *kunegas*, *kunigas* ir liet. *būti*.

kungas sm. 1. ‘dvasininkas (ppr. katalikų)’ DK¹ 30, DK¹ 32, AK 9,17, AK 66,19 (orig. pl. *Kungay*), KŽ. 2. ‘ponas, viešpats’ S. Dauk; plg. v.v. *kunic*, *kunig*, *kong* ‘karalius; valdovas’, s.v.a. *chunig* (Lexer I 1774), n.šiaur.germ. *kung*, n.šv. *kung* (Kluge 1957: 391; 2002: 520); la. *kungs* ‘ponas’ iš s.v.a. *kunig* (Sehwers 1953: 61). Plg. dar *kunigas*.

kunigáikštis (1) ‘vyresnysis, vadovas, valdovas, kunigas, šventikas’ BB 1 Moz 23,6, BB 1 Moz 36,15, VlnE 22,2 (orig. *Kunigaigfchtis*), VlnE 69,21 (*Kunigaigfchtis*), DP 3,6, DP 163, DP 167,44 (acc. pl. *kunigáigszczius*), DP 217,17, 467, 571, SD¹ 67, SD³ 27, 137, SP I 47, B 500, S. Dauk (*kunegaikštis*), R II 389, MŽ II 523 → *kunigas*.

kunigáitis sm. (1) ‘jaunas kunigas, vikaras; klierikas’ Šts, Mrc; vedinys iš *kunigas*.

kūnigas sm. (3^b), FrnW, (**kunegas**) ‘ponas, viešpats; vadas’ Mž 396 (orig. *Kunigs*), 505, C I 908, B 53, 107, 681, 500, 511, 682, Klg 24, R I 70 (*Kunnigs*), MŽ I 135 (*Kunig’s*), K, A 1884, 307, 308, A 1885, 37, K. Būg, rš, KŽ, *kūnegas* S. Dauk, dem. *kunigelis* B 379, *kunigēlis* B 499. 2. ‘dvasininkas (ppr. katalikų, protestantų)’ Mž 30, 127, 505, BP I 153, BP II 210, 278, DP 17,27; 75,44; 141,13, MT (Blotno prakalba) 7, MT 38,12, MP 40, 78, VP 26 (*kunegas*), Ch¹Mr 1,44, AK 97, PK 160, Vln¹150, Vln 50,12, Vln 58,9 (*Kunigs*), VlnE 7,4, VlnE 51,20 (*wiraufefiskunigas*), VlnE 199,1 (pl. *kunigai*), ZEE 204,2 (pl. *kunigai*), RB tit. 1. 4, 12, SD³ 96, 116, SD 84, Lex 67, 68a, SP 69, SG I 35, Q 275 (*Dwaronu Kunnigs*), 383, 396 (*Kunnigs*), H 54, B 85, 210 (*kunig’s*), 311, 313, 441, 543, 681, 721, 860, 873, 971, PVG 60 (1712 m.), PVG 93 (1728 m.), PVG 604 (1831 m.), R I 70, MŽ I 135, LLICH 216 (pl. *Kunnigai*), 255, K, M. Valanč, VP 26 (*kunegas*), K. Donel, S. Dauk, Rp 69, BzBk 110 (*kunegas*), Prel 44, NG 42, Drg 52, J, JV 1038, FrnW, Alm 75, Sim, GK 1939, 103, NžR, KŽ, ŠVŽŽ (gen. sing. *koneg^a*, Šark, Šakal, Vin, Dauk, *koneks* Lu), ZŠŽ (Grš, Br, Šk), KzRŽ, ZtŽ, DvŽ, LzŽ, Mrj, Šk, Srj, Ram, Vrnv, Gmb, Klp (*kūnigs*), Krš (*kūnegas*), Akm (*konegas*), šiaurės panevėžiškiai (*kú.ņogs*), Dv, Plv, Ss, Šll, Pn, Pln, Zp, Klt, dem. *kunigēlis* KŽ, DvŽ, *kunigēlis* KzRŽ; skolinys iš v.v. *kunig* ‘karalius, valdovas’; plg. v.v.a. *kūnic* (Lexer I 1774); s.v.a. *kuni(n)g*, v.v.ž. *kunig*, *kuning* ‘karalius, valdovas, viešpats’, s.s. *kuning* (vėliau *kunig*), n.nl. *koning*, n.v.a. *König* ‘karalius, valdovas’; suom. *kuningas*, est. *kunningas* (Kluge 1957: 391; 2002: 519–520; Grimm XI 1691); v.v.ž. *konink*, *konnink* ‘karalius’ (MndW II 524); pr. *konagis* ‘kunigaikštis, karalius’ taip pat germanizmas (Mažiulis II 242–243 (E 405)). Plg. dar *kungas*, *kuningas*, *iškunigis*, *naujakunigis*, *pakunigis*, *puskunigis*, *senkunigis*, *velniakunigis*, *vištunigis*.

kūnigė sf. (1) 1. ‘moteris dvasininkė, vaidilutė’ S. Dauk, Pt, *kūningė* rš, ‘vienuolyno, šventyklos vyresnioji, viršininkė’ SD³ 138, N 210, A 1884, 63, KŽ. 2. ‘kunigo (pastoriaus) žmona’ [K (Kt)], KŽ, I. Simon; → *kunigas*, *kuningas*. Plg. dar *kuningė*.

kunigėlis sm. (2) ‘vikaras’ NG 60, Sln, Skp, *kunigėlis* ŠVŽŽ (Šts); vedinys iš *kunigas*.

kunigienė sf. (1) Brž, *kūnigienė* (1) K; OsG 18 ‘kunigo (pastoriaus) pati’ R I 71 (orig. *Kunnigēnē*), K, LC 1881, 17, Alm 76, KŽ → *kunigas*.

kunigijà sf. (2) col. ‘kunigai, jų visuma’ M, J, sp, FrnW, V. Kudir, KŽ, Prn, Bs, Blv, *kunigija* Alm 75, *kuningija* A 1884, 381, *kuningija* KŽ, Gmž; vediniai iš *kunigas*, *kuningas*.

kuniginas sm. (2) ‘pastorius’ Prk; vedinys iš *kunigas*.

kūnigininkas, -ė smob. (1) ‘kunigo mokinyš, rengiamas įžegnojimui’ A 1885, 372, BsV 164, KŽ (orig. *kuniginiňkas*), Klp, Prk → *kunigas*.

kuniginis, -ė smob. (2) ‘kas kunigo pažiūrų, kunigų šalininkas’ rš, Žem, ZŠŽ (Grš); vedinys iš *kunigas*.

kūnigiškas sm. (1) ‘kunigas’ Slv; vedinys iš *kunigas*.

kunigiškis, -ė smob. (2) 1. ‘dvasininkas (ppr. katalikų)’ Ch 2 Moz 30,30, Grv. 2. ‘kunigo mokinyš, rengiamas įžegnojimui’ KŽ, Šlu, Prk, *kuningiškis* N 210, K, KŽ; vediniai iš *kunigas*, *kuningas*.

kunigiūkas sm. (2) ‘klierikas’ Jrb; dem. vedinys iš *kunigas*.

kunigūžis sm. (2) ‘protestantų ar liuteronų kunigas’ Alm 76, KŽ, ZŠŽ (Lkč, Žvr, Šk, Nm), Vdžg, Alk, Dkš, Gs, ‘liuteronų kunigas’ KrtnŽ; vedinys iš *kunigas*.

kūningas sm. (3^b) FrnW 1. ‘ponas, viešpats; vadas’ B 99, N 210. 2. ‘dvasininkas (ppr. katalikų), klebonas’ C II 204 (orig. *Kūnnigas*), 237 (*Kūnningas*), 647 (*Kunnings*), 1121, Q 75 (*Kunnings*), 179, R I 70 (*Kunnigs*), R II 58, 208 (*Kunningas*), 276, 282, H II 186, PVG 193 (1748 m.), 362 (1793 m.), MŽ II 23, 78, 277, JV 615, Sln, BzF 52, N 210, K, KŽ (A 1883, 42), Prel 44, Šlv, dem. *kuningėlis* N 210, *kuningytis* N 210, *kuningūžis* N 210; < v.v. *kuninc*, *kuning* ‘karalius, valdovas’ (Lexer I 1774); plg. s.v.a. *kuni(n)g*, v.v.ž. *kunig* ‘karalius, valdovas, viešpats’, s.s. *kuning*, n.nl. *koning*; suom. *kuningas* (Kluge 1957: 391; 2002: 519–520), v.v.ž. *konink*, *konnink* ‘karalius’ (MndW II 524); pr. *konagis* ‘kuni-gaikštis, karalius’ iš v.v.a. (ar v.v.) *kūnic* ‘karalius’, v.v. *kunic* (*kunig*) ‘karalius’ (Mažiulis II 242–243 (E 405)). Plg. dar *kunigas*.

kūningė sf. (1) 1. ‘moteris dvasininkė, vaidilutė’ rš. 2. ‘katalikų vienuolyno vyriausioji, viršininkė’ N 210, KŽ; → *kuningas*. Plg. dar *kunigė*.

kuningienė R I 71 (orig. *Kunnigēnē*), N 210 → *kuningas*.

kuningystis sm. ‘kardinolas, katalikų dvasininkas’ Q 109 (orig. *Kunningystis*, *Popezaus Kraffes*) → *kuningas*.

manistas sm. ‘menonitas, priklausantis protestantų sektai’ K II 54, Alm 84, KŽ < Pr.v. *Manist* ‘t. p.’. Menonitai gyveno Prūsijoje, daugiausia Verderyje (Werder), Žemumoje (Niederungen) (Fr II 48); plg. v.v.ž. *menniste* ‘t. p.’ (MndW III 71), n.v.a. *Mennonist*, pagal pastorių Menno Simons (1496–1561, Nyderlandai).

mukarai sm. pl. (3^b) ‘senieji vokiečiai, kurie paprastai meldžiasi namie’ ZŠŽ (Lkš), *mùchariai* sm. pl. (1) ZŠŽ (Ssr); **mukeris** ‘šventeiva’ I.Simon, *mùkuris* (1) ‘t. p.’ prš, Yl < n.v.a. *Mucker* m. ‘veidmainis, šventeiva, J. F. Budde pietistų pasekėjų XVIII a. pravardė’; plg. v.v.a. *mùcheler* m. ‘Meuchler, sicarius’ (Kluge 2002: 634–635; Lexer I 2191).

nacarėnas, –ė smob. ‘nazarietis’ Alm 90; plg. vok. *Nazarener* ‘priklausantis judėjų krikščionių sektai (pirmaisiais mūsų eros amžiais)’, lot. *Nazareus* iš gr. *Nazarēnos* ‘Nazarietis, Jėzaus Kristaus prievardis’.

naujakunigis (hibr.) sm. ‘neseniai išvęstas kunigas’ Blv; dūrinys iš germ. *kunigas* ir liet. *naujas*.

pākunigis sm. (1) ‘protestantų kunigo padėjėjas pasaulietis’ Šts; darinys iš germ. *kunigas* ir liet. praef. *pa-*.

patóbelis sm. (1) ‘bažnyčios tarnas, varpininkas, zakristijonas’ Lex 43, Q 227, 297, C I 785, 1063, B 308, 591, 795, 831, R I 162, MŽ I 296, LLICH (Žodynėlis), N 107, [K], K I 555, KŽ, Alm 97, FrnW, Prk, ‘bažnyčios patarnautojas, kuris stovėjo už lentos, vok. *Tafel*, kaip vertėjas’ R I 162, MŽ I 296, Alm 97 < Pr.v. *Potabel* ‘anksčiau [Prūsų] Lietuvoje bažnyčios tarnas, padedantis vokiečių bažnyčios tarnams. Jų tarnyba – skambinti varpais, parūpinti vyno ir komunijos paplotėlių, tvarkyti bažnyčią ir jos įrankius, nešti maišelį aukoms rinkti (Klingsäckel), stebėti nestropius lankytojus, nepaklusniems uždėti geležinius antkaklius (Halseisen), patarnauti pamokslininkams, kai jie išvyksta pas ligonius ar ruošiasi krikštyti; jie taip pat turėjo būti renkant dešimtinę; jų pareiga – prižiūrėti pastatus ir padėti pamokslininkams žemės darbuose’ (Fr II 172). ALEW rašoma, kad vok. *Potabel* (*Patabel*) galėtų būti pasiskolintas iš liet. *patóbelis* (ALEW II 741–742).

piligrimas, –ė smob. (2) ‘keliaujantis maldininkas, keliautojas į šventąsias vietas’ TrpŽ, Š, DŽ *pilgrimas*, –ė brš, *pilgrimas* KŽ < Pr.v. *Pilgrim*, n.v.a. *Pilgrim* ‘keliaujantis maldininkas’ (Prel 40), s.v.a. *pilgrīm*; plg. v.v.a. *bilgerīm*, *pilgerin*, s.fryz. *pilegrīm*, v.ang. *pilgrim*; vok. iš v.lot. *pelegrinus* ‘svetimšalis, keliautojas’ (Kluge 2002: 703), v.v.ž. *pelegrim(e)* ‘t. p.’ (MndW III 315); it. *pellegrino* iš lot.

pōdė sf. (2) ‘krikšto motina’ C II 192, KŽ, Alm 103 (Aukštaitijoje), Pt, FrnW, ZŠŽ, KzRŽ, Šl, Jnš, Žml, Vl, Erž, Jrb, Sk; **pōdė** scom. (2) ‘krikštavaišis’ N 294, K, M. Valanč, S. Dauk, BM 400 (Slnt), LMD (Šts), KŽ, Alm 103 (Žemaitijoje), NmŽ, FrnW, BM 400, Slnt, LMD (Šts), KrtnŽ (*puodė*), ŠVŽŽ (*puodė* Bks, Meds, Lyk), Dr, Kv, Plt, Vkš, Sd, Trk, Ms, Nt, Trk, ‘krikštaduktė’

B 967 < Pr.v. *pôde, pôt* ‘krikštatėvis, krikštavaikis’ (Alm (PrW)); plg. v.v.ž. *pade* m. ‘krikšto tėvas, krikšto motina, kūmas, kūma’ (MndW III 291), n.v.a. *Pate* m. ‘krikštatėvis; krikštasūnis’; f. ‘krikštamotė; krikštaaduktė’, lot. *pater* ‘dvasiškas tėvas, krikštatėvis’ (Kluge 2002: 685).

precenteris sm. ‘parapinės protestantų bažnyčios vaikų mokytojas’ PVG 413 (1794 m.) < Pr.v. *prezenter* ‘t. p.’ (Alm 105 (PrW)); plg. lot. *praecentor* ‘dainavedys, solistas, dirigentas’.

pùskunigis (hibr.) sm. (1) 1. ‘liuteronų sakytojas, pamokslininkas, kunigo pareigas atliekantis žmogus’ Grdm, Vn. 2. ‘klierikas, turintis diakono šventimus’ NdŽ; dūrinys iš germ. *kunigas* ir liet. *pus-*.

rabýneris sm. ‘rabinas, judėjų dvasininkas’ K II 118, Alm 109 < n.v.a. *Rabbiner* ‘t. p.’; plg. hebr. *rabbi* ‘mano mokytojas’; v.v.a. *Râbînîs* ‘Araber’ (Lexer II 330).

sénkunigis (hibr.) sm. (1) ‘senas, senoviško mąstymo kunigas’ Vaižg; dūrinys iš germ. *kunigas* ir liet. *senas*.

velniakunigis (hibr.) sm. ‘kas blogais kėslais persirengęs į kunigus’ BsV 291, S I 165; dūrinys iš germ. *kunigas* ir liet. *velnias*.

višt̃kunigis (hibr.) sm. pl. (1) ‘kas nebaigęs kunigystės mokslų’ Nj, Skr; dūrinys iš germ. *kunigas* ir liet. *višta*.

7) mitologinė leksika, antgamtinių būtybių pavadinimai, pvz.:

baziliškas (basiliškas, baziliškus) sm. ‘pasakų baidyklė, slibinas’ WP 98a,8, SD 8, SD³ 9 (orig. *bażyliŹkas*), Bb Iz 11,8, B 189 (*BafilifŹkas*), *baziliškus* Lex 236 (*BaŹilifŹkus*), C I 236, Prel 51 (*bazyliŹszkas*); plg. v.v.a. *basiliske* m., *basilisk* (Lexer I 133), n.v.a. *Basilisk* mit. ‘baziliskas, slibinas’, Pr.v. *BafilifŹke* (C I 236); n.nl. *basilisk*, n.ang. *basilisk*; vok. pasiskolintas iš lot. *basiliscus*, o šis iš gr. *basilískos* ‘mažas karalius’ (Kluge 2002: 94); l. *bazyliŹszek*. ALEW liet. *baziliškas* kildinamas iš lenkų kalbos (ALEW I 100).

grālis sm. ‘paslaptingas ir stebuklingas indas (dubuo, taurė), akmuo (viduramžių vokiečių padavimuose, kūryboje)’ TrpŽ, KŽ, NSŽ; ‘legendinė taurė, iš kurios gėręs Jėzus Kristus per paskutinę vakarienę’ TrpŽ, NSŽ 144 < vok. *Gral* m. ‘šventenybė (akmuo, taurė ar kt.)’; plg. v.v.a. *grâl* m. ‘šv. gralis, Kristaus vakariinės dubuo’, s.pranc. *graal* ‘t. p.’, v.lot. *gradalis* (Kluge 2002: 367; Grimm VIII 1737; Lexer I 1066).

kābalas sm. (1), ppr. pl. ‘ateities spėjimas kortomis ir kitokiais būdais’ Vad, Lp, Kt, *kabōlai* pl. ZtŽ; plg. Pr.v. *kabâl* ‘nemalonumai’ (Alm (PrW)), *Cabale* f. ‘slaptos intrigos, pinklės’ (K I 673), n.v.a. *Kabale* f. ‘klasta, klatingumas; pinklės’; n.ang. *cabal*, n.šv. *kabal*, n.norv. *kabale*; vok. iš pranc. *cabale* ‘kabalas, judėjų, žydų slaptas mokslas’, o šis iš hebr. *qabbālā(h)* ‘perdavimas; tradicija’ (Kluge 2002: 457); hebr. *gabbala* ‘(slapta) tradicija’, s.žyd. *kabbālāh* ‘būrimas

iš skaičių, magija, intriga' (Vasmer II 1986, 149); (v.l.), n.l. *kabala*, pl. *kabały* 'judėjų filosofinis apokrifinis traktatas; būrimas kortomis; būrimas iš ženklų, skaičių; burtų mokomoji knyga; sąmokslas, intriga; rūpesčiai, sunkumai' < l. jid. *qabole* 'paslaptįgasis judėjų mokymas', v.lot. *cabbala* 'Kabala (išmintis, perduodama rabinų)', iš v.hebr. *qābbālāh* 'gavimas, priėmimas; tradicijų perdavimas iš kartos į kartą; paprotinis įstatymas; po Mozės rašyti veikalai; kabala, paslaptįgoji išmintis'; n.brus. *кабалá* 'rūpesčiai; galvosūkis; apgaulė, niekai', n.brus. dial. *кабалы* pl. 'būrimo kortos' (LKPŽ 337), l. *kabala* 'intriga, slaptas mokslas' < vok. ir it. *cabala*, o šis iš hebr. *kabbalah* (Brückner 1974: 211).

špūkas sm. (1, 3) 'vaiduoklis, šmėkla, pamėklė' K II 200, Cp, NdŽ, BzF 185 (Prk), Alm 134, FrnW, KŽ, ZŠŽ (Grš, Šk, Ssr, Snt), NmŽ, Šn, Vlkv, Nm, Gs, Mrj, Tlž; **špūkis**, -ė smob. 'kas naktį vaikščioja, naktibalda, vaiduoklis' J, BzF 185 (orig. *szpūks*); **špókas** (1) 'vaiduoklis, šmėkla' ZŠŽ (Snt) < n.v.a. *Spuk* (*Spuch*) m. 'šmėkla, vaiduoklis, pamėklė', kuris perimtas iš v.v.ž. *spōk*, *spūk*, n. 'vaiduoklis, šmėkla, niekinga būtybė'; plg. v.nl. *spoke*, s.ang. *pūca* mit. 'gnomas, barzdukas, kaukas, aitvaras, namų dvasia'. Kilmė neaiški (Kluge 2002: 871; MndW IV 335).

pracauberoti, -oja, -ojo verb. 'užburti, užkerėti' BzF 205 < n.v.a. *verzaubern* 't. p.'.

Valhalà sf. 'senovės skandinavų mitologijoje – dievo Odino rūmai, mūšyje kritusių karių buveinė' TrpŽ; dėl kilmės plg. vok. *Walhall(a)* < s.skand. *Valhǫll* 'nužudytųjų rūmai'; šiaurės germanų mitologijoje taip vadinama salė, vok. Halle, į kurią ateina kritusieji kovose (Kluge 2002: 970).

valkīrijos sf. pl. (1) 'senovės skandinavų mitologijoje – karingos merginos deivės, kurios padėdavo karžygiams mūšiuose, nuvedavo žuvusių karių vėles į Valhalą ir ten per puotas jiems patarnaudavo' TrpŽ, NSŽ 454; plg. n.v.a. *Walküre* f. < s.skand. *valkyrja* 'pasirenkanti mirusius', n.šv. *valkyria*, n.ang. *Valkyrie*, n.nl. *walkure* (Kluge 2002: 970).

Valpūrgijos naktis 'senovės germanų pagoniška pavasario pradžios šventė naktį iš balandžio 30 d. į gegužės 1 d.; pagal vokiečių prietarus tą naktį ant Brokeno kalno piktosios dvasios ir raganos keldavusios puotą, orgijas; puota, orgija' TrpŽ, *Valpurgija* KŽ, NSŽ; plg. vok. *Walpurgisnacht* 'Hexensabbat'; Walpur(is) yra germanų šventoji, kilusi iš Anglijos, vokiškai *Walt-purc*; gegužės 1-osios naktį joja raganos ant Blocksbergo kalno – ryšys tarp raganų ir šventosios yra motyvuotas tik data'; n.nl. *Walpurgisnacht*, n.ang. *Walpurgis Night* (Kluge 2002: 971); lot. *Valpurgis*.

3. DĖL ŽODŽIO *OLA* REIKŠMIŲ IR KILMĖS

Bretkūno Biblijoje užfiksuotas žodis *ola*⁴ sf. ‘urvas, landa, patalpa, kripta’ (BB 1 Moz 23,9 ‘ola laidoti’, BB 1 Kar 18,4, BB 1 Kar 19,9, BB 1 Kar 19,13, BB Ps 142,1, *olė* BB 1 Kar 18,4, *ala* BB 1 Sam 24,4, BB 1 Sam 24,11, *uola* BB 1 Sam 24,4). Olos, kaip paslaptingi vartai į požeminį pasaulį, yra daugelio kultų, mitų ir padavimų objektas. Jos buvo laikomos dievų gimimo vietomis, atsispyrėlių buveinėmis. Kretos ir Mikėnų tikėjime buvo daug šventų olų (NSŽ 294–296). *Ola* vartojamas ne tik reiškė ‘žvėrelių ar paukščių urvas, landa’, kaip pateikiama LKŽe, bet ir ‘patalpa, kripta, vieta pasislėpti; prieglobstis’. Kriptos buvo ankstyvųjų krikščionių kulto ir laidojimo patalpos katakombose, požeminėse kapinėse. Iš Biblijos sužinome, kad olos buvo su durimis (1 Kar 19,13), didelės (*paslėpė oloje čia 50 ir ten 50 prarakų* (1 Kar 18,4)). Jose buvo laidojama – Antano Rubšio Šventojo *Rašto* (ŠvR, 1 Moz 23,19) vertime rašoma: *Tada Abraomas palaidojo savo žmoną Machpelos lauko oloje, priešais Mamrę {tai yra Hebroną}, Kanaano krašte. Laukas ir ola perėjo iš hetitų į Abraomo nuosavybę kaip kapavietė.*

Bretkūnas ir jo išverstos Biblijos korektoriai turbūt abejojo, ar išverstų lietuviškų žodžių reikšmė tiksliai atitinka originalo žodį, todėl dažnai prirašomas *ola*, atitinkantis n.v.a. *Höhle* f. (*Hohl* n.), vidurio vokiečių *Hohle* f. ‘ola, įduba; didelė tuščiavidurė patalpa žemėje’ (Grimm X 1714, 1715, PaulW 299); plg. vidurinės vokiečių žemaičių tarmės *hol* n. ‘ola, įduba, tuščiavidurė patalpa; prieglobstis, slėptuvė’, XV a. Liubeko (Lübeck) miesto vienuolio dominikono Hermanno Kornero kronikoje, vokiečių žemaičių kalba parašytuose raštuose užfiksuotą verb. *holen* ‘sich in eine Höhle, Versteck begeben (leistis, iškeliauti, eiti į olą, slėptuvę)’ (MndW II 285, 288). Lietuvių *ola* sietinas ir su v.v.a. *hol*⁵ n., m. ‘ola, duobė, kiaurymė, įduba’, v.v.a. *hüle* f. (*hol*) ‘ola, prieglobstis, lindyne (Schlupfwinkel)’, [*hule* BB 1 Moz 19,30], v.v.a. verb. *hēln* ‘laikyti paslapyje, paslėpti’ (Lexer I 1324, 1381, 1242). Plg. dar giminišką s.skand. *holl* (n.v.a. *Halle* f. ‘prieangis, priestatas iš kolonų’), kurio pagrindinė reikšmė yra ‘uždengtas, paslėptas’; (gotų *hallu*-s ‘uola, statinys iš akmenų, salė uolose’); → germ. **hel*- ‘slėpti, paslėpti’. Iš v.v.a. verb. *hēlen*, *hēln* ‘laikyti paslapyje, slėpti, paslėpti, slapstyti’ (n.v.a. *hehlen*) kilo v.v.a. *helle* sf. mit. ‘paslėptas, slaptas požeminis mirusiųjų pasaulis, pragaras; siaura patalpa tarp krosnies ir sienos’, v.v.a. *halle* f.

⁴ *Ola* užfiksuotas dar VlnE 101,11, DP 488, MP 284, SD³ 76, 85, 155, 281, 291, SD 66, 238, 246, Q 235, B 860, R I 167 (orig. *āla*), MŽ I 306 (*āla*), A. Baran, J, JD 853, Jrk 25, FrnW, ZŠŽ (Grš, Šk, Br), KzRŽ, Ds, Dkš, Km, Sg, Skp, Rš, dem. *olūkė* ZŠŽ (Lkš); turimi ir *hola* ‘duobė, urvas’ SP I 42,6; 42,11; 255,2, BzF 116, FrnW I 516, *hala* SD¹ 44, BzF 116.

⁵ Plg. dar s.v.a., v.nl., s.fryz. *hol*, ang. *hole* ‘ola, urvas’ (Kluge 1957: 313).

‘medinis bokštas, medinės kolonos, trobelė; vieta ruošti ir saugoti druskai’; plg. dar got. *halja* ‘požeminis mirusiųjų pasaulis’ (Lexer I 1232, 1149; Kluge 1957: 283; Grimm X 229). W. Smoczyński lietuvių *ola* laiko neaiškos kilmės žodžiu (Smoczyński 2007: 432). Latvių *ala* ‘ola, urvas, landa’ J. Sehwers kildina iš v.v.ž. *hol* ‘ola, skylė, įduba’ (Sehwers 1953: 1).

Taigi lietuvių *ola* ‘urvas, dauba, patalpa, kriptą; prieglobstis’, užfiksuotas XVI a. Bretkūno Biblijoje, galėtų būti kildinamas ne tik iš vidurinės vokiečių žemaičių tarmės *hol* n. ‘ola, urvas, tuščia patalpa; prieglobstis’, kaip rašė E. Fraenkeli, bet ir iš vidurio vokiečių *Hohle* f. ‘ola, įduba; didelė tuščiavidurė patalpa žemėje’; plg. vidurinės vokiečių aukštaičių tarmės *hüle* (*hule, hol*) f. ‘urvas, duobė, prieglobstis’. Plg. dar *Valhala* (prie 2, 7).

Antano Rubšio verstame *Šventajame Rašte* randame skolinį *šeolas* sm. ‘mirusiųjų buveinė, pragaras’ ŠvR (Moz 37,35; GG 8,6; Job 24,19), kilusį tikriausiai iš hebr. *še’ol*, kuris turbūt sietinas su n.v.a. *Hölle* f. ‘požeminis mirusiųjų pasaulis, pragaras’, got. *halja*, s.v.a. *hella* ‘mirties deivė Hel, jos gyvenamoji vieta’ (Grimm X 1747); plg. la. *elġe* ‘pragaras’ iš v.v.ž. *helle* (Sehwers 1953: 331–332). Ankstesniuose senuosiuose lietuvių raštuose, turimais duomenimis, žodis *šeolas* neaptinkamas. XVI a. Bretkūno Biblijoje vok. *Hölle* f. ‘pragaras’ išverstas skoliniu iš lenkų kalbos *peklà*⁶.

4. DARINIAI

Iš religinės leksikos germanizmų sudaromi nauji žodžiai: vediniai, denominatyvai, dūriniai. Ypač dažnai prie germanizmo šaknies pridedamos lietuviškos priesagos *-ienė*, *-ystė*, *-iškas*, *-auti*. Turima ir sudurtinių žodžių, hibridų, kurių vienas dėmuo yra germanizmas, o kitas – lietuviškas žodis. Daug darinių sudaryta su senuoju germanizmu *kunigas*.

Vediniai, pvz.: *áptienė*, *abtienė* sf. ‘katalikų vienuolyno viršininkė’ → *aptas*, *abtas*; *kunigienė*, *kūnigienė*, *kuningienė* sf. (1) ‘kunigo (pastoriaus) pati’. Ypač daug vedinų sudaryta iš skolinių *kunigas*, *kuningas*: *kūnigė*, *kūningė* sf. (1) 1. ‘moteris dvasininkė, vaidilutė; vienuolyno, šventyklos vyresnioji, viršininkė’. 2. ‘kunigo (pastoriaus) žmona’; → *kunigas*, *kuningas*; *kunigaitis* sm. (1) ‘jauanas kunigas, vikaras; klierikas’; *kunigystà* sf. (2) ‘viešpatystė’ BP II 117, WP 27,13, DP 226, MT 30,31, ‘kunigo pareigos, kunigavimas’ WP 27,13, DP 465, MT 18, Alm 76, FrnW, KŽ, KrtnŽ; *kunigystė* sf. (2) ‘viešpatystė’ BB Joz 18,7, WP 152,19, DP 542, SP 204, B 684, R I 71, MŽ I 136, PG, ‘kunigo pareigos,

⁶ LKŽe nepateikiamas žodžio *peklà* šaltinis iš Bretkūno Biblijos.

kunigavimas' BB 1 Sam 2,28, DK 94, AK 93, DP 75, MT 18, Ch¹ 312, PK 13, SD³ 96, SD 84, SG I 51, Lex 68a, Q 396, B 721, 810, 986, H 54, R I 71 (orig. *Kunnigystē*), MŽ I 136, A 1885, 35, K, M. Valanč, M, FrnW, J. Bil, J. Šimk, KŽ, ŠVŽŽ (Dauk), *kuningystē* (2) 'kunigo pareigos, kunigavimas' Lex 68a, C II 237, Q 396, H 54, R I 71 (*Kunnigystē*), R II 282, N 210, A 1885, 78, 'viešpatystė' R I 71, N 210; *kecerystē* sf. 'erezija; paklydimas (tikėjime)' Alm 64; *bybeliškas* adj. 'būdingas Biblijai' N 329, K, Alm 31, adv. *býbeliskai* K; → *Bybelis*; plg. n.v.a. *biblich*; *kětseriškas* adj. 'būdingas keceriui' K I 683, adv. *ketseriskai* K I 683; *kùnigiškas*, -a adj. (1), -à (3^{4b}) 'būdingas dvasininkui (ppr. katalikų)' BB 2 Moz 19,6, DK 147, DP 27, 76, 547, SD³ 96, SD 84, B 986, K, BsMt II 238, M. Valanč, J. Jabl, KŽ, Ggr; *kùningiškas*, -a R II 282, N 210, A 1885, 81, adv. *kùnigiškai* 'kaip kunigas' K, ZŠŽ (Nm); *kuniginis*, -ė adj. (2) 'dvasininkų (ppr. katalikų)' J. Jabl, KŽ, Šts.

Denominatyvai: *kunigáuti*, -áuja (-áuna), -āvo intr., *kunigaut* ZŠŽ 1. 'būti kunigu, dvasininku' MŽ 421, BB Luk 1,8, S. Dauk, BzB 297, FrnW, P. Cvir, J. Jabl, J. Balt, Alm 75, KŽ, DŽ, ŠVŽŽ (Žbr). 2. 'viešpatauti' MŽ 421, MT 250, rš; denominatyvas iš *kunigas*; *podžiáuti*, -iáuja, -iāvo intr. 'būti podžium ar po de, kūmauti' rš, ZŠŽ (Jnk), *apipodžiáuti* tr. 'pabūti podžiais, kūmais' ZŠŽ (Jnk), denominatyvas iš *podžius*; *spredikauti* verb. intr. 'sakyti pamokslą' Alm 118, *spredekóti* KŽ, denominatyvai iš *sprédika*; *pilgrinauti*, -auja, -avo verb. intr. 'keliauti į šventąsias vietas' BB Iz 23,7, Prel 43 → *pilgrimas*; plg. v.v.ž. *pelegrine* 'piligrimas' (Prel 43).

Dūriniai: *býbelnešis* (hibr.) sm. (1) 'Biblijos platintojas, išnešinėtojas' LC 1882, 48, dūrinys iš germ. *bybelē*, *bybelis* ir liet. *nešti*; *iškunigis* sm. 'buvęs kunigas, ekskunigas' NdŽ, LzP, darinys iš germ. *kunigas* ir liet. praef. -iš; *kiřkapis* (hibr.) sm. (1) 'kapai prie kirkės; šventorius' R I 54, R II 223, MŽ II 298, N 200, K, KŽ, Alm 66, *kirkkapis* KŽ, dūrinys iš germ. *kirkē* ir liet. *kapas*; plg. n.v.a. *Kirchhof* m. 'kapai, kapinės'; *kunegbuvis* (dial.) sm. 'buvęs kunigas ar klierikas' Pron, Užv; *kunigbuvis* BŽ 477, dūriniai iš germ. *kunegas*, *kunigas* ir liet. *būti*; *Luter-Klebon-Patobel penigai* (*Luter [penigai]*, *Klebon [penigai]*) sm. pl. 'dešimtinė, bažnytpinigiai, mokami liuteronų bažnyčiose' Lex 23; dūriniai iš germ. *liuteris* ir *penigai*; iš sl. *klebonas* ir germ. *penigai*; iš germ. *patobelis* ir *penigai*; *pōdženklis* (hibr.) sm. (1) 'krikšto tėvų puošnūs užantspauduoti lapeliai su linkėjimais, į kuriuos įdedama dovana ar pinigai krikštavaikiui' K II 105 (orig. *pōd-ženklis*); dūrinys iš germ. *podis* ir liet. *ženklas*; plg. n.v.a. *Patenbrief*, *Patenzettel* 't. p.' (Grimm XIII 1502); *šprùkknygēs* sf. pl. (1) 'pamokymų, sentencijų rinkinys, katekizmas' K II 199, NmŽ, *šprùkknygēs* 'maldų knygos' NmŽ, dūrinys iš germ. *šprukas* ir liet. *knygos* pl.; plg. n.v.a. *Spruchbuch* n. 't. p.'.

5. CHRONOLOGINĖS PASTABOS

Nedaug religijos srities žodžių užfiksuota pirmuosiuose XVI a. senuosiuose raštuose, kiek daugiau jų rasta Bretkūno Biblijoje, pvz.: *kunigas* (*kunegas*, *kungas*); *turmas* ‘bokštas, varpinė’; *psalteras* (*psaltėrius*, *psaltieras*) ‘psalmynas; styginis muzikos instrumentas’; *mīras* (*mirras*, *myras*) ‘kvapūs sakai’; *izopas* (*yzopas*, *yzapas*) ‘vaistinis juozapas (*Hyssopus officinalis*); yzopo šakelės bažnyčioje kaip šlakstyklė’; *skrynė* ‘katalikų bažnyčioje puošni spintelė altoriaus viduryje ostijai laikyti; aukų dėžė, kasa; laivas (apie biblinio Nojaus įrengtą laivą)’.

Nuo XVII a. skolinių daugėja, ypač Prūsijos vokiečių–lietuvių ir lietuvių–vokiečių žodynuose, pvz.: *ablótas* ‘kalėdaitis’; *almūzas* ‘išmalda, dovana’; *ilgės* sf. pl. (2), *ilgės* (1) ‘Visų Šventųjų šventė (lapkričio 1 d.)’; *kañteris* ‘tam tikras protestantų bažnyčios pareigūnas, vargonininkas’; *katgismas* ‘katekizmas, trumpas krikščionių tikybos išdėstymas klausymų ir atsakymų forma’; *kėrūbas* (*kerubas*) bažn. ‘aukščiausiojo rango angelas’; plg. vok. *Cherub*, Pr.v. *Cherub* (C I 426), hebr. *kerub* (pl. *kerubin*) ‘t. p.’; asirų *k’rub* ‘milžiniškas paukštis su liūto letenomis ir žmogaus galva, grifas’ (Kluge 1957: 268); *kirpoderis* ‘bažnyčios tarnas, vargonininkas, zakristijonas’; *kirkpoderis*; *klebonpenigai* sm. pl. bažn. ‘dešimtoji pelno ar pajamų dalis, kurią tikintieji turėdavo duoti bažnyčiai, klebonui; dešimtinė’; dūrinys iš sl. *klebonas* ir germ. *penigai*; *klebónpinigai* (orig. *Lutter-Klebón-Patóbel-Pinningai*); *gángos* sf. pl. (1) ‘bažnyčioje vieta prie vargonų; viškos’ < vok. *Gang* ‘t. p.’; *predikauti*, *-auja*, *-avo* intr. ‘sakyti pamokslą, viešai išbarti’; *tapelis* ‘maišelis aukoms bažnyčioje rinkti’ < Pr.v. *tofel* ‘plokštė’, plg. Elzaso dial. *tôfel* ‘(pakabinta) plokštė, lenta, mušama išgauti garsui, duoti ženklą, naudojama bažnyčiose, vienuolynuose vietoje skambinimo’, n.v.a. *Tafel* (Grimm XXI 13).

XVIII a. randama naujų skolinių, nemažai jų pateikiama Jokūbo Brodovskio žodyne, pvz.: *dreskamara* sf. ‘zakristija’, *dréskamarė*, *dryskamarė* LC 1885, 12; *kapelė* ‘maža bažnytėlė, koplytėlė’; *klekneris* ‘varpininkas’; *klingbidelis* ‘maišelis pinigams bažnyčioje rinkti’; *klosteris* ‘vienuolynas’; *precenteris* ‘parapinės protestantų bažnyčios vaikų mokytojas’ PVG 413 (1794 m.); hibr. *kirkapis* ‘kapai prie kirkės, šventorius’.

Nuo XIX a. užfiksuota naujų skolinių G. H. F Nesselmanno ir ypač F. Kuršaičio žodynuose, pvz.: *bybelis* sm., *býbelės* sf. pl. ‘Biblija’; *býbelšprukis* ‘Šventojo Rašto žodis’; verb. *fīrmeliuoti* ‘šventinti, konfirmuoti’; *franciskōnas* ‘elgetaujančių katalikų vienuolių ordino narys’; *gnóda* ‘malonė’; *jergutāliau* interj. ‘Dievulėliau, Dievuli’; *kapucýneris* (*kaputsýneris*) ‘katalikų vienuolių ordino, pranciškonų ordino šakos narys, pavadinta pagal jų ypač smailius gobtuvus’; *liktis* sf. (4, 2) ‘Grabnyčių šventė; pamaldos, į kurias tikintieji eina su žvakėmis (vasario 2 d.)’; *liturgija* ‘viešųjų pamaldų, ypač mišių, tvarka krikščionių

bažnyčiose' < vok. *Liturgie* 't. p.', plg. n.nl. *liturgie*, bažn.lot. *liturgia*, gr. *leitourgía* (Kluge 2002: 578); **própstas** 'klebonas'; **rabýneris** 'rabinas'; **sprédika** sf. (1) 'kalba, pamokslas', *spredika* Alm 118, FrnW, *spredeka* KŽ, *spredikas* sm.; **šprukknýgės** pl. 'pamokymų, sentencijų rinkinys, katekizmas'; **tōbelis** 'maišelis aukoms bažnyčioje rinkti'. A. Bezzenbergerio darbuose pirmiausia pateikti žodžiai: **bérēs** sf. pl. 'laidotuvių vaišės, šermenys' BzF 99; plg. Pr.v. *Behre* 'puota dailidėms' (Ziesemer I 530), v.v.ž. *bōre* 'neštuvai' (Sehwers 1953: 11), s.fryz. *bere* 'neštuvai', n.v.a. *Bahre* f., vėlesnė reikšmė 'neštuvai mirusiam nešti' (Kluge 2002: 83), v.v.ž. *boringe* f. 'pakėlimas, paėmimas; auka (Hebung, Einnahme)' (MndW I 397, VI 80); la. *bēres* 'neštuvai numirusiam nešti' iš v.v.ž. *bōre* ar rytų fryzų *bēre* 'neštuvai' (Karulis I 121); **pracauberoti** 'užburti, užkerėti' BzF 205 (Dargūžiai), Prel 58 (*pracauberots*).

Daug šios teminės grupės skolinių užfiksuota Aleksandro Kuršaičio keturių tomų lietuvių–vokiečių žodyne, išleistame 1968–1973 m. (**grālis** sm. 'paslaptingas ir stebuklingas indas (dubuo, taurė), akmuo (viduramžių vokiečių padavimuose, kūryboje); legendinė taurė, iš kurios gėręs Jėzus Kristus per paskutinę vakarienę'; **ilgikristis** sm. (2) 'Kūčios (?), pl. Kūčių dovanos'; dūrinys iš v.v.ž. *hilgen* 'šventieji' ir liet. *Kristus*, plg. vok. *der heilige Christabend*; **kirvelis** 'parapijinė šventė (minint bažnyčios pašventinimą); mugė (ryšium su parapijine švente)'; **nacarēnas**, -ė smob. 'nazarietis' Alm 90.

6. IŠVADOS

Prūsijos raštijoje, žodynuose užfiksuota nemažai religinės leksikos skolinių iš germanų kalbų, nes Mažąją Lietuvą krikštijo vokiečiai, jie ilgai valdė šį kraštą. Kadangi vienuolių ordinais dalyvavo tame procese, todėl lietuvių kalboje yra vokiečių kilmės vienuolynų ir vienuolių pavadinimų: *aptija* 'katalikų vienuolynas', *klosteris* 'vienuolynas', *kapucýneris* 'katalikų vienuolių ordino, pranciškonų ordino narys, pavadinta pagal jų ypač smailius gobtuvus', *franciskōnas* 'elgetaujančių katalikų vienuolių ordino narys', kitų dvasininkų pavadinimų; pastatų; bažnyčios apeigų reikmenų; švenčių ir kitų pavadinimų.

Pagal kilmę religinė ir mitologinė skolininė leksika yra: 1) skoliniai iš germanų kalbų, daugiausia vokiečių kalbos; 2) graikų (pvz., *psalteras*), lotynų (pvz., *skrynė*), hebrajų (pvz., *kērūbas* 'aukščiausiojo rango angelas' iš hebr. *kerub* (pl. *kerubim*), aramėjų (*aptas* 'vienuolyno viršininkas'), senosios prancūzų (pvz., *gralis*) ir kitų kalbų žodžiai, patekę į lietuvių kalbą iš germanų kalbų.

Pirmieji germanų kilmės religinės leksikos žodžiai, užfiksuoti XVI–XVII a. lietuvių raštijoje, kilo daugiausia iš vidurio vokiečių, vidurinės vokiečių aukštaičių tarmės. Mitologinės leksikos yra nedaug, dauguma jos užrašyta tik XIX a.

Kai kurie religinės leksikos skoliniai yra bendri lietuvių ir latvių kalbose. Jie turi atitikmenų kitose Europos kalbose.

Lietuvių žodžio *olà* reikšmė yra ne tik ‘žvėrelių ar paukščių urvas, landa’, kaip pateikiama LKŽe, bet XVI a. Bretkūno Biblijoje jis užrašytas ir reikšme ‘patalpa (laidoti), kriptą; prieglobstis’, kuriuo išverstas vokiečių kalbos *Höhle* f. (vidurio vokiečių dial. *Hohle*), *Hohl* n. Lietuvių žodis *olà* sietinas su v.v.ž. *hol* n. ‘urvas, ola; prieglobstis’, v.v.a. *hüle* (*hule, hol*) f. ‘urvas, duobė, prieglobstis’, n.v.a. *Hohl* n. ‘urvas, guolis, įduba, įdubusi tuščia patalpa’, germanų **hel-* ‘paslėpti’, v.v.a. verb. *hēlen, hēln* ‘laikyti paslapyje, slėpti, paslėpti’, v.v.ž. *helen*, s.v.a. *helan*, s.s. *helan*.

Dauguma religinės leksikos germanizmų pateikiama tik lietuvių senuosiuose raštuose, Prūsijoje leistuose žodynuose. Kai kurie religinės leksikos skoliniai vartojami paprastai tik gyvojoje kalboje, tarmėse, pvz.: *bēdelis* ‘velnias’ Trg, Pgr, Erž (*biedelis* Grk, Skr, Krš, Rs, Trg); *bybelštundė* ‘laikas, skirtas Biblijos skaitymui’ NmŽ; hibr. *jeřgumano* interj. ‘Dieve mano’ Šts, dūrinys iš germ. *jergau* ir liet. įvardžio *mano*, plg. *jergutalis*; *kañtaras* ‘giedotojas’ ZŠŽ (Šakių apyl.), plg. *kanteris* (nuo XVII a.); *mukarai* (3^b) ‘senieji vokiečiai, kurie paprastai meldžiasi namie’ ZŠŽ (Lkš), *muchariai* ZŠŽ (Ssr), *mùkuris* prš, Yl, *mùkeris* ‘šventei-va’ Prk; *podinaĩ* sm. pl. (3^b) ‘krikšto tėvai, podis ir podė’ Šl, Mšk, *pōdinai* (1) Vks, Žml, *pōdinas* sm. (1, 3^b) ‘krikstatėvis, podis’ FrnW, Žg, Mšk, Šl, Jnš, Lg, Žml, Pš, Lnk, Ps, dem. *podinukas*, –ė smob. (2) ‘krikšto vaikas’ Gs, ZŠŽ (Šakių apyl.), vedinys iš *podinas*; *šprùkai* pl. ‘maldos’ NmŽ. Plačiausiai gyvojoje kalboje paplitę žodžiai: *kùnigas* (*kùnegas*), *pōdė* ‘krikšto motina; krikštavaikis’, *pōdis* ‘krikšto tėvas, krikštamotė’, *pōdžius* ‘krikšto tėvas, podis’, *pōdžiai* sm. pl. ‘krikšto tėvai, podis ir podė’, *pōdinas* ‘krikstatėvis’, interj. *jeřgutalis* ‘Dievulėliau, Dievulėli’, *spridikis* ‘kalba, pamokslas’, *bēdelis* (*bīdelis*) ‘velnias’.

SANTRUMPOS

acc. – accusativus, galininkas

ags. – anglosaksų

ang. – anglų

ankstiv. – ankstyvoji

aram. – aramiejų

bažn.lot. – bažnytinė lotynų

brus. – baltarusių

ček. – čekų

dan. – danų

dem. – deminutyvas

dial. – dialektas

est. – estų

fryz. – fryzų

gen. – genitivus, kilmininkas

germ. – germanų

got. – gotų

gr. – graikų

hebr. – hebrajų

hibr. – hibridas

instr. – instrumentalis, įnagininkas

isl. – islandų	s.air. – senoji airių
it. – italų	s.brus. – senoji baltarusių
l. – lenkų	s.ček. – senoji čekų
la. – latvių	s.fryz. – senoji fryzų
liet. – lietuvių	s.hebr. – senoji hebrajų
loc. – locativus, vietininkas	sing. – singularis, vienskaita
lot. – lotynų	sk. – skirsnis
lot.–rom. – lotynų–romanų	s.l. – senoji lenkų
n.ang. – naujoji anglų	s.pranc. – senoji prancūzų
n.brus. – naujoji baltarusių	s.rus. – senoji rusų
n.ček. – naujoji čekų	s.s. – senoji saksų
nl. – nyderlandų	s.skand. – senoji skandinavų
n.l. – naujoji lenkų	suom. – suomių
nom. – nominativus, vardininkas	s.v.a. – senoji vokiečių aukštaičių
norv. – norvegų	s.žyd. – senoji žydų
n.pranc. – naujoji prancūzų	šv. – švedų
n.rus. – naujoji rusų	tit. l. – titulinis lapas
n.šiaur.germ. – naujoji šiaurės germanų	t. p. – taip pat
n.šv. – naujoji švedų	v.a. – vokiečių aukštaičių
n.v.a. – naujoji vokiečių aukštaičių	v.ang. – vidurinė anglų
ol. – olandų	v.hebr. – vidurinė hebrajų
orig. – originale	v.l. – vidurinė lenkų
pl. – pluralis, daugiskaita	v.lot. – vidurinė lotynų
plg. – palyginkime	v.nl. – vidurinė nyderlandų
pr. – prūsų	vok. – vokiečių
Pr. – Prūsijos	v.ol. – vidurinė olandų
praef. – praefixum, priešdėlis	vulg. – vulgarizmas
pranc. – prancūzų	v.v. – vidurio vokiečių
Pr.v. – Prūsijos vokiečių	v.v.a. – vidurinė vokiečių aukštaičių
ryt. – rytų	v.v.ž. – vidurinė vokiečių žemaičių
rom. – romanų	v.ž. – vokiečių žemaičių
rus. – rusų	žyd. – žydų

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

ALEW – *Altltauisches etymologisches Wörterbuch* (ALEW). Unter der Leitung von Wolfgang Hock und der Mitarbeit von Elvira-Julia Bukevičiūtė und Christiane Schiller, bearbeitet von Rainer Fecht, Anna Helene Feulner, Eugen Hill und Dagmar S. Wodt-ko. Band 1. A–M, Band 2. N–Ž, Band 3. Verzeichnisse und Indices. Hamburg: Baar Verlag, 2015.

Alm – *Die Germanismen des Litauischen. Teil 1: Die deutschen Lehnwörter im Litauischen* von Dr. K. Alminauskis. Kaunas: Šv. Kazimiero d-jo knygybas, [1934]. Alm (PrW): W. Ziesemerio *Preussisches Wörterbuch* rankraštis, kuriuo pasinaudojo K. Alminauskis.

B – *Lexicon Germanico–Lithvanicum et Lithvanico–Germanicum*, darinnen ... von Jacobo Brodowskij, Praecentore Trempensi. 1713–1744 m. rankraštis, du tomai. Msc. 127, 128. Jokūbas Brodovskis. *Lexicon Germanico–Lithvanicum et Lithvanico–Germanicum*. Rankraštinis XVIII amžiaus žodynas. Dokumentinis leidimas su faksimile, perrašu ir žodžių registru. Parengė Vincentas Drotvinas. 3 tomai. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009.

BB – *Biblia tatai esti Wissas Schwentas Raschtas Lietuwischkai pergulditas per Janą Brekuna Lietuwos Plebona Karaliaucziui* (1590 m. rankraščio fotokopija).

Brückner Aleksander 1974: *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa: Wiedza Powszechna.

C – *Clavis Germanico–Lithvana*. (Buv. Karaliaučiaus archyvo dviejų tomų (I Aal-Lust: Msc 85 in 4°; II Maal-Zwölfter: Msc 86 in 4°) rankraštis, parašytas tarp 1673 ir 1701 metų.) *Clavis Germanico–Lithvana*. Rankraštinis XVII amžiaus vokiečių–lietuvių kalbų žodynas. Keturių dalys: I A–E, 1995; II F–L, 1997; III M–S, 1997; IV T–Z, (1997). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.

Čepienė Nijolė 2006: *Lietuvių kalbos germanizmai ir jų fonetinės ypatybės*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.

DvŽ – *Dieveniškų šnektos žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. T. I: A–M, aut. L. Grumadienė, D. Mikulėnienė, K. Morkūnas, A. Vidugiris, 2005; T. 2: N–Ž, aut. D. Mikulėnienė, K. Morkūnas, A. Vidugiris, 2010.

Fr – *Preussisches Wörterbuch. Ost- und Westpreussische Provinzialismen in alphabetischer Folge* von H. Frischbier, 1–2. Berlin: Verlag von Th. Chr. Fr. Enslin, 1882.

FrnW – *Litauisches etymologisches Wörterbuch* von Ernst Fraenkel 1–2. Göttingen, 1955–1965.

Georges 2004: *Lateinisch–Deutsch. Deutsch–Lateinisch. Ausführliches lateinisch–deutsches Handwörterbuch, Kleines deutsch–lateinisches Handwörterbuch* von Karl Ernst Georges. Faksimile und Volltext. Zweite, erweiterte Ausgabe. Directmedia. Berlin.

Grimm 2004: *Der digitale Grimm. Deutsches Wörterbuch von Jacob und Wilhelm Grimm*. Elektronische Ausgabe der Erstbearbeitung. Zweitausendeins.

H – *Vocabularium Litthvanico–Germanicum et Germanico–Litthvanicum*. Darin alle im Neuen Testament und Psalter befindliche Wörter nach dem Alphabeth enthalten sind;...

Ausgefertiget von Friederich Wilhelm Haack / S. S. Theol. Cultore, zur Zeit Docente im Litthauischen Seminario zu Halle. Halle [1730].

K – *Littauisch–deutsches Wörterbuch von Friedrich Kurschat*. Halle a. S., 1883. *Deutsch–littauisches Wörterbuch von Friedrich Kurschat*. Halle, I – 1870, II – 1874. (Skaitmenys rodo dalis ir puslapius.)

Karulis Konstantins 1992: *Latviešu etimologijas vārdnīca* 1–2. Rīga: Avots.

Kluge Friedrich 1957, 2002: *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 17 Auflage. Berlin: Walter de Gruyter & Co, 1957; *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*, 24 Auflage, Berlin / New York: Walter de Gruyter, 2002.

KrtnŽ – Juozas Aleksandravičius. *Kretingos tarmės žodynas*. Lietuvių kalbos institutas, 2011.

KzRŽ – Aldonas Pupkis. *Kazlų Rūdos šnektos žodynas*. 1. A–M, 2008; 2. N–Ž, 2009. Lietuvių kalbos institutas.

KŽ – Aleksandras Kuršaitis. *Lietuviškai–vokiškas žodynas ...* Göttingen. I – 1968, II – 1970, III – 1972, IV – 1973.

Lasch Agathe 1914: *Mittelniederdeutsche Grammatik*. Halle a. S.: Verlag von Max Niemeyer.

Lex – *Lexicon Lithuanicum*. (Buv. Karaliaučiaus archyvo XVII a. rankraštis.) Msc. 178⁴. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka. *Lexicon Lithuanicum*. Rankraštis XVII a. vokiečių–lietuvių kalbų žodynas. Parengė V. Drotvinas. Vilnius: Mokslas, 1987.

Lexer: Lexer – Wörterbuchnetz. *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch* von Dr. Matthias Lexer. 3 Bde. Leipzig: Verlag von S. Hirzel, 1872–1878. Elektronische Ausgabe.

LKA I 1977 – *Lietuvių kalbos atlasas*. Leksika. Vilnius: Mokslas.

LKPŽ – Kregždys Rolandas. *Lietuvių kalbos polonizmy žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2016.

LKŽ – *Lietuvių kalbos žodynas* 1–2. Vilnius: Mintis, 1968–1969; 3–6. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1956–1962; 7–9. Vilnius: Mintis, 1966–1973; 10–15. Vilnius: Mokslas, 1976–1991; 16–17. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1995–1996; 18–19. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1997–1999.

LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* 1–20, 1941–2002, elektroninis variantas, redaktorių kolegija: Gertrūda Naktinienė (vyr. red.), Jonas Paulauskas, Ritutė Petrokienė,

Vytautas Vitkauskas, Jolanta Zabarskaitė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 (atnaujinta versija, 2008). Prieiga internete: <http://www.lkz.lt>.

LLICh – *Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija. Feodalizmo epocha*. Red. K. Korsakas ir J. Lebedys. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1957.

LLŽ – Kazimieras Kuzavinis. *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.

LzŽ – Petrauskas Jonas, Vidugiris Aloyzas. *Lazūnų tarmės žodynas*. Vilnius: Mokslo, 1985.

Mažiulis Vytautas 1993: *Prūsų kalbos etimologijos žodynas 2*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.

Mitzka Walter 1919: *Ostpreussisches Niederdeutsch nördlich vom Ermland*. Marburg: N. G. Elwert'sche Verlagsbuchhandlung.

MndW – *Mittelniederdeutsches Wörterbuch* von Dr. Karl Schiller und Dr. August Lübben, 1–6. Photomechanischer Neudruck. Münster in Westf.: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1875–1881.

MŽ – *Littauisch–deutsches und Deutsch–littauisches Wörter-Buch*, worinn das vom Pfarrer Ruhig zu Walterkehmen ehemals herausgegebene zwar zum Grunde gelegt, aber mit sehr vielen Wörtern, Redens-Arten und Sprüchwörtern zur Hälfte vermehrt und verbessert worden von Christian Gottlieb Mielcke ... Königsberg 1800.

N – *Wörterbuch der Littauischen Sprache* von G. H. F. Nesselmann. Königsberg: Verlag der Gebrüder Vorntreger, 1851.

Natau Otto 1937: *Mundart und Siedelung im nordöstlichen Ostpreußen*. Königsberg (Pr) und Berlin W. 35: Ost-Europa Verlag.

NSŽ – *Naujasis simbolių žodynas*. Vilnius, 2002.

PaulW – *Deutsches Wörterbuch* von Hermann Paul. Halle (Saale): Veb Max Niemeyer Verlag, 1961.

Prel – *Die deutschen Lehnwörter im Preussischen und Lautlehre der deutschen Lehnwörter im Litauschen* von Dr. Walther Prellwitz. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht's Verlag, 1891.

PVG – *Prūsijos valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai lietuviams valstiečiams*. Sudarė P. Pakarklis. Vilnius, 1960.

Q – buvusio Karaliaučiaus archyvo rankraštis (vadinamas A. Krauzės) vokiškai lietuviškas XVII a. žodynas. Msc. 83. Autorius nežinomas.

R – *Littauisch–Deutsches und Deutsch–Littauisches Lexicon*, Worinnen ein hinlänglicher Vorrath an Wörtern und Redensarten, welche sowol in der H. Schrift, als in allerley Handlungen und Verkehr der menschlichen Gesellschaften vorkommen, befindlich ist: Nebst einer historischen Betrachtung der Littauischen Sprache; Wie auch einer gründlichen und erweiterten Grammatick, mit möglichster Sorgfalt, vieljährigem Fleiss, und Beyhülfe der erfahrensten Kenner dieser Sprache gesammelt von Philipp Ruhig ... Königsberg... 1747.

Riemann Erhard 1981–2000: *Preussisches Wörterbuch. Deutsche Mundarten Ost- und Westpreußens*, Band 2, herausgegeben von Erhard Riemann, Band 3–4, hrsg. von Ulrich Tolksdorf, Band 5–6, hrsg. von Reinhard Goltz, Neumünster: Karl Wachholtz Verlag.

Rimkutė Aušra 2012: *1883–1916 metų katekizmo religijos terminai*. Daktaro disertacija.

Rubinas Algis 2002: *Lietuvių kalbos religinė leksika ir jos istorija*. Daktaro disertacija.

Sehwers Johannes 1953: *Sprachlich-kulturhistorische Untersuchungen vornehmlich über den deutschen Einfluss im Lettischen*. Berlin: in Kommission bei Otto Harrassowitz Wiesbaden.

Skardžius Pranas 1931: *Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen*. Kaunas: Akc. „Spindulio“ b-vės spaustuvė.

Smoczyński Wojciech 2007: *Słownik etymologiczny języka litewskiego*. Wilno: Uniwersytet Wileński, wydział filologiczny.

ŠvR – Šventasis Raštas. *Senasis ir Naujasis testamentas*. Antrasis papildytas leidimas. Vertimas iš hebrajų, aramėjų ir graikų kalbų. Lietuvos vyskupų konferencija. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1999.

ŠVŽŽ – Vanagienė Birutė. *Šiaurės vakarų žemaičių žodynas. Ylakių, Lenkimų, Mosėdžio, Skuodo, Šačių apylinkių šnektos* 1: A–O; 2: P–Ž. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2014.

Urbutis Vincas 2009: *Baltų etimologijos etidai* 2. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

Vasmer Max 1986–1987: *Этимологический словарь русского языка* 1–4. Москва: Прорпс.

Ziesemer Walther 1975: *Preussisches Wörterbuch. Sprache und Volkstum Nordost-deutschlands* 1: A–C, 2: D–Fi. Herausgegeben von Ludwig Erich Schmitt. Hildesheim New York: Georg Olms Verlag.

ZŠŽ – *Zanavykų šnektos žodynas* 1: Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003; 2: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2004; 3: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2006.

ZtŽ – Vidugiris Aloyzas. *Zietelos šnektos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1998.

Kitus sutrumpinimus žr. akademiniam *Lietuvių kalbos žodyne (LKŽe)*.

Religious, mythological vocabulary: loanwords from Germanic languages

SUMMARY

The loanwords of religious and mythological vocabulary were already recorded in the first Lithuanian texts of the 16th century, in particular those of Prussia, Lithuania Minor. The article addresses the religious and mythological vocabulary of Germanic origin or that which came into Lithuanian from Germanic languages from the perspective of semantics and origin. The base word of the Germanism from which it derived is determined; the primary origin of the loanword is identified. The recording of lexemes in the written language dating from the 16th century and their usage in the spoken language and dialects are also presented. The chronology of loanwords is discussed. The loanwords of religious and mythological vocabulary are divided into seven subgroups: church buildings and their parts, administration, environment; church interior, places inside it; objects used in rituals, church items; festivals, rituals; church activities, books, musical instruments; names of persons; mythological vocabulary, names of supernatural beings. It was found that Lithuanian *olà* is not only used in the meaning of ‘a cave, burrow of animals or birds’ as defined in the Dictionary of the Lithuanian Language but also as ‘a chamber (for burial), crypt, shelter’ according to Bretkūnas’ Bible. The formations deriving from Germanisms are described as well.

Įteikta 2018 m. rugsėjo 6 d.

NIJOLĖ ČEPIENĖ

Lietuvių kalbos institutas

Petro Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius, Lietuva

nijole.cepiene@lki.lt